

คติธรรมจาก “ลิง” ตามคัมภีร์พุทธ

นายสุชญา ศิริธัญญกร

ป.ธ.๙, พธ.บ.(สังคัมศึกษา) พธ.ม.(พระพุทธศาสนา)

ความนำ

ลิง มาจากศัพท์ว่า วานร ซึ่งเมื่อแยกศัพท์ออกแล้ว ก็ได้เป็น ๒ คำ คือ วา ศัพท์หนึ่ง กับ นร ศัพท์หนึ่ง วา ศัพท์แปลว่า หรือ นรศัพท์แปลว่า คน เมื่อรวมสองคำแล้ว แปลความได้ว่า หรือคน อีกแปลอีกนัยหนึ่งว่า คนหรือ จะเป็นคนหรือเปล่า คงจะไม่ตอบ ในตอนนี้ ขอให้พิจารณาในบทความนี้ คงจะเข้าใจเองว่า หรือคน คนหรือ น้อย่างชัดเจน ที่กล่าวเช่นนี้ เพราะอะไร เพราะกิริยาอาการของลิงที่จะกล่าวต่อไปนี้ ลิงมีกิริยาอาการดุจคนหลายอย่าง และ ลิง เป็นพระชาติที่พระโพธิสัตว์ไปถือกำเนิดมาก และในแต่ละชาติของพระองค์ จะสะท้อนให้เห็นถึงว่า สัตว์บนโลก ไม่ว่าจะเป็นสัตว์อะไรก็ตาม สามารถทำคุณความดีงามได้ ถ้ามีสติปัญญา มีความฉลาด รอบคอบ ไม่ประมาท สามารถทำอะไรมากมาย

เพื่อให้กิริยาอาการลิงแต่ละตัว ในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา จึงรวบรวมเรื่องลิง เพื่อเป็นคติธรรมในการประพฤติปฏิบัติเป็นคติสอนใจ หรือเป็นตัวอย่างของการประพฤติปฏิบัติตามแก่ลูกหลานและผู้สนใจ นอกจากวานรศัพท์ จะแปลว่าลิง แล้ว ยังมีอีกหลายศัพท์ เช่น มัถกภูจะ กปิ ก็แปลว่า ลิงเหมือนกัน แต่จะไม่กล่าวให้พิสดารในที่นี้

ในการเรียบเรียง จะนำเสนอพฤติกรรม “ลิง” ใน ๓ ประเด็นใหญ่ คือ

๑. ลิงที่เป็นตัวเอง
๒. ลิงที่เป็นตัวรอง
๓. ลิงที่เป็นตัวประกอบ

ลิงที่เป็นตัวเอง จะกล่าวถึงลิงที่ทําส่งต่างๆ ในแง่ดี ดังมีเรื่องราวต่อไปนี้

๑. ลิงหาอุบายตีมน้ำ (นพปานชาตก^๑)

^๑ พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่มที่ ๒๗ ข้อ ๒๐ หน้า ๘-๙, ชาตกอรรถกถา ฉบับมหาจุฬาฯ ภาค ๑ หน้า ๒๓๘-๒๓๙

นานมาแล้ว สมัยที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาลิง อยู่ในป่าดงดิบแห่งหนึ่ง ในป่ามีสระน้ำหนึ่ง ที่ยักษ์ดูแลมีสิทธิที่จะจับกินผู้ที่ลงไปดื่มน้ำในสระ พญาลิงอาศัยอยู่ในป่า มีบริวารมากสั่งสอนบริวารว่า ในป่ามีทั้งผลไม้มีพิษ และสระน้ำที่มียักษ์คุ้มครอง หากเห็นผลไม้ที่ยังไม่เคยกิน ต้องถามเราก่อนจึงค่อยกิน หรือเห็นสระน้ำที่ยังไม่เคยลง ต้องได้รับอนุญาตก่อน จึงค่อยลง บริวารรับปากแล้วทำตาม

วันหนึ่งหัวหน้าลิงพาบริวารไปเที่ยวหากินตลอดวัน ถึงสระโบกขรณีที่มียักษ์หวงแหน เมื่อฝูงบริวารจะลงไปกินน้ำ แต่ก็หยุดรอหัวหน้าลิงก่อน โดยเล่นอยู่รอบๆ สระน้ำ พญาลิงรู้ว่า ลูกน้องยังไม่ได้ดื่มน้ำ จึงได้ตรวจดูก่อน เมื่อเห็นสระน้ำที่มีแต่รอยสัตว์ลง ไม่มีรอยสัตว์ขึ้น เชื่อว่า คงมียักษ์ดูแลรักษาอย่างแน่นนอน จึงบอกบริวารว่า การที่พวกเจ้าไม่ลงไปดื่มน้ำ นับว่าโชคดีแน่ เพราะสระน้ำนี้มียักษ์ดูแล ทั้งคอยจับกินผู้ที่ลงไปกินน้ำ เมื่อยักษ์เห็นว่าพวกลิงไม่ลงกินน้ำ จึงแปลงกายเป็นคนที่มึนงงเขี้ยว หน้าขาว มีร่างกายแข็งแรง ว่ายน้ำขึ้นมาบนสระ ถามพวกลิงว่า นั่งเล่นอยู่ทำไม ลงมาดื่มน้ำกัน พญาลิงสอบถามว่า ท่านเป็นยักษ์ มีอำนาจเพียงใดในสระนี้ ได้ฟังว่า มีอำนาจจับสัตว์ทุกตัวที่ลงมาในสระแห่งนี้ กินเป็นอาหาร พอได้ฟังอย่างนั้น พญาลิงจึงหาอุบายแก้กลของยักษ์ โดยให้ฝูงลิงทั้งแปดหมื่นตัว อยู่บริเวณขอบสระนั่งล้อมสระ แล้วดื่มน้ำโดยใช้ไม้้อเป็นหลอดดูดจนอึดกันทุกตัว เมื่อลิงดื่มน้ำอย่างนี้ ยักษ์ก็ได้แต่มองดู ไม่สามารถจับลิงกินได้ จึงเสียใจกลับไปยังที่อยู่ของตนในสระน้ำ พญาลิงพร้อมบริวารพ้นอันตราย กลับไปยังที่อยู่ โดยความสวัสดิ

๒. ลิงพันภัยศัตรู (วานรินทชาดก^๒)

นานมาแล้ว สมัยที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์ เสวยพระชาติเป็นพญาลิง มีตัวเท่ากับลูกม้าน้อย มีกำลังมาก ชอบไปไหนตัวเดียว เดินตามริมฝั่งแม่น้ำ และที่กลางแม่น้ำ มีเกาะกลางน้ำอยู่แห่งหนึ่ง ซึ่งบนเกาะมีมะม่วงและขนุนตกมาก พญาลิงก็ใช้วิธีกระโดดไปกินผลไม้บนเกาะ โดยกระโดดไปยังแผ่นดินก่อน

หมายเหตุ ในการอ้างอิงนั้น จะสรุปมาเป็นส่วนมาก และในการอ้างอิงนั้น ต่อจากนี้ไป จะใช้พระไตรปิฎก ภาษาไทย และอรรถกถา ภาษาบาลี ที่เป็น ฉบับมหาจุฬาฯ เกือบทั้งหมด

^๒ พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ข้อ ๕๗ หน้า ๒๔, ชาดกอรรถกถา ภาค ๒ หน้า ๕๖-๕๙

แล้วกระโดดไปที่กลางเกาะ กินเสร็จแล้วก็กระโดดกลับมา พักอยู่ ณ ที่อยู่ของตน ปฏิบัติโดยทำนองนี้เป็นประจำ ต่อมา มีจระเข้พร้อมภรรยาว่ายมาพักอยู่บริเวณนี้ ภรรยาของจระเข้ เห็นพญาลิงกระโดดไปมา ก็อยากจะกินหัวใจลิง จึงบอกแก่สามีว่า พี่ฉันแพ่ท้อง อยากกินหัวใจพญาลิง แล้วสามีก็บอกภรรยาว่า เดี่ยวจะหามาให้ แล้วไปนอนรอพญาลิง ณ แผ่นหิน เพื่อจับในเวลาที่มากินผลไม้ พญาลิงเที่ยวไปตลอดทั้งวัน ในเวลาเย็น ก็ยืนอยู่บนเกาะ ดูแผ่นหินที่จะข้ามไป เห็นความผิดปกติ เพราะแผ่นหินสูงใหญ่กว่าปกติ คงจะมีจระเข้ มานอนเป็นแน่แท้ เพราะวันนี้ น้ำก็อยู่ปกติ เมื่อพิจารณาอยู่ ก็ทำที่เป็นพูดกับก้อนหินว่า วันนี้ก้อนโตจริงหนอถึงสามครั้ง วันนี้ท่านไม่คุยกับเราหรือ ไม่ตอบเราหรือ ฝ่ายจระเข้คิดว่า ในวันที่ผ่านมา ลิงคงพูดกับก้อนหินเป็นแน่ เราคงต้องพูดแล้วคราวนี้ แล้วพูดออกไปว่า เป็นอย่างไรบ้าง พ่อลิง เมื่อได้ฟังทักทายลิงจึงถามว่า ท่านเป็นใครกัน พอทราบว่าเป็นจระเข้ จึงถามว่า มานอนที่นี่เพื่อไรละ พ่อได้ฟังว่า อยากได้หัวใจของท่าน พญาลิงก็คิดว่า ทางที่กลับของเราไม่มี วันนี้เราจะต้องลวงจระเข้ให้ได้ แล้วบอกจระเข้ว่า เราจะสละชีวิตให้ท่าน แต่ท่านจงอ้าปาก แล้วจงจับเรา ตอนที่เรามาอย่างสำนักเถิด เมื่อรู้ว่าจระเข้อ้าปากแล้ว พญาลิงก็กระโดดจากเกาะไปเหยียบหัวจระเข้แล้วกระโดดไปยืนที่ฝั่งแม่น้ำ จระเข้เห็นเหตุเช่นนั้นแล้ว ก็เกิดอัศจรรย์ใจแล้วพูดว่า คนที่มีธรรม ๔ คือสัจจะ(พูดจริง) ธรรมะ(ปัญญาที่ใช้พิจารณาเหตุผล) ธิติ (ความเพียรไม่ย่อหย่อน) จาคะ (ความสละตน) จะข่มขี่ศัตรูได้ ท่านนับว่าจัดอยู่ในคนจำพวกนั้นด้วย จากนั้น จระเข้ก็สรรเสริญพญาลิงโดยประการต่างๆแล้วกลับไปยังที่อยู่ของตน

๓. ลิงถวายรวงผึ้ง (โกสัมพิทวัตถุ^๓)

สมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ คราวหนึ่ง พระพุทธองค์ได้เข้าไปประทับอยู่ ณ ป่ารักขิตวัน เขตกรุงโกสัมพิ โดยมีช่างปารีเสยยกะเฝ้าปรนนิบัติอยู่ในกาลนั้น ลิงตัวหนึ่งเห็นช่างนั้นลูกขึ้นแล้ว ๆ ทำอภิสมาจาริกวัตร (คือเฝ้าปฏิบัติอยู่ทุกค่ำเช้า) แต่พระพุทธเจ้าแล้ว ก็คิดว่า เราจักทำอะไร ๆ ถวายพระองค์บ้าง เทียวไปอยู่ วันหนึ่ง เห็นรวงผึ้งที่กิ่งไม้อันหนึ่ง จึงหักกิ่งไม้แล้ว นำรวงผึ้งพร้อมทั้งกิ่งไม้ไปหาพระพุทธเจ้า แล้วได้เด็ดใบตองรองถวาย พระพุทธเจ้าทรงรับแล้ว ลิงแลดู

^๓ อรรถกถาธรรมบท ฉบับมหาหมกุฎา ภาค ๑ หน้า ๕๕

อยู่ด้วยคิดว่า พระพุทธเจ้าจักฉันหรือไม่ เห็นพระพุทธเจ้ารับแล้ว ทรงนั่งนิ่งเฉยอยู่ คิดว่า อะไรหนอแล จึงทำให้พระองค์ไม่ฉัน จึงเข้าไปใกล้ๆ จับปลายกิ่งไม้พลิก พิจารณาดู เห็นตัวอ่อนแล้ว จึงค่อย ๆ นำตัวอ่อนเหล่านั้นออกแล้วจึงได้ถวายใหม่ พระพุทธเจ้าทรงฉันแล้ว ลิงนั้นมีใจยินดี ได้จับกิ่งไม้ต่างๆ ตามต้นไม้ห้อยโหนไปมา อยู่ กิ่งไม้ที่ลิงนั้นจับแล้วก็ดี เหยียบแล้วก็ดี หักแล้ว ลิงได้ตกลงที่ปลายต่อแห่งต่อ หนึ่ง ถูกปลายต่อแทงตัวแล้ว ตายไป ทั้ง ๆ มีจิตเลื่อมใส เกิดในวิมานทองสูง ๓๐ โยชน์ ในภพดาวดึงส์ มีนางอัปสรพันหนึ่งเป็นบริวาร

๔. ลิงผู้นำ (ตโยธัมมชาดก^๔)

นานมาแล้ว สมัยที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติ เป็นลูก ลิงของหัวหน้าฝูง ในป่าหิมพานต์ ในเวลานั้น หัวหน้าลิงที่ดูแลฝูง มีความคิด แปลกริชยา ลูกๆ กลัวลูก ๆ แย่งอำนาจไป จึงทำลายพืชของลูกบ้าง หลอกไปฆ่า บ้าง ต่อมาพระโพธิสัตว์เมื่อได้เกิดมา และลิงผู้เป็นแม่ ก็พาลูกไปอยู่ภูเขาลูกอื่น เพื่อรักษาลูกน้อย วันหนึ่ง ขณะที่ลูกลิงโตเป็นหนุ่ม มีร่างกายแข็งแรงมากถามแม่ ว่า พ่อเราอยู่ที่ไหน พ่อได้ฟังคำตอบว่า อยู่ดูแลฝูงที่ภูเขาโน้น แล้วอ่อนวอนแม่ให้ พาไปยังที่อยู่ของพ่อ ก็ได้ฟังคำตอบว่า ลูกไปไม่ได้ เพราะพ่อเจ้าจะฆ่าเอา เพราะพ่อของเจ้ากลัวว่าลูก ๆ จะขึ้นมาเป็นใหญ่ปกครองฝูง ทั้งยังกัดอวัยวะเพศ อีกด้วย เมื่อลูกต้องการจะไปหาพ่อให้ได้ ในที่สุด แม่ก็พาลูกลิงไปหาพ่อจนได้ พ่อเห็นลูกแล้ว ก็คิดฆ่าให้ตาย ด้วยการทำให้เป็นกอด แล้วรัดให้แน่นจนตายเลย ขณะที่กอดกันอยู่ เมื่อเห็นว่าพอกอดแน่นมาก ลิงโพธิสัตว์ก็กอดแน่นด้วย แต่ เพราะมีแรงมากกว่า จึงทำให้ลิงผู้พ่อ เจ็บปวดมาก ในเมื่อใช้วิธีการนี้ไม่ได้ผลก็ คิดได้ว่า ในที่ไม่ไกล มีสระน้ำที่ยักษ์ดูแลอยู่ เราจะให้ยักษ์กินลูกตัวนี้เสีย จึงพูด กะลูกว่า พ่อแก่แล้ว พ่อจะมอบฝูงให้เจ้าดูแล พ่อจะแต่งตั้งเจ้าให้เป็นผู้ดูแลฝูง แต่ต้องไปนำดอกบัว ๓ ชนิด คือดอกโกมุทดอกอุบลและดอกประทุมในสระมา ก่อน ขณะที่ไปยังสระ ลิงโพธิสัตว์ ก็ไม่ลงสระทันที พิจารณาอย่างถี่ถ้วน ได้รู้ว่า สระน้ำนี้มีเฉพาะรอยเท้าสัตว์ลง แต่ไม่มีรอยเท้าสัตว์ที่ขึ้นเลย ทำให้แน่ใจได้ว่า มี ยักษ์อยู่ และรู้อีกว่า พ่อหลอกเรามาเพื่อให้ยักษ์ฆ่าเรา คิดหาวิธีเก็บดอกบัวโดย ไปยืนเก็บตรงที่ไม่มีน้ำและเก็บอย่างรวดเร็ว เก็บเฉพาะดอกที่ไม่อยู่ในน้ำเท่านั้น

^๔ พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ข้อ ๕๘ หน้า ๒๔, ชาดกอรุณกถา ภาค ๒ หน้า ๕๙-๖๒

เมื่อเก็บอย่างนี้ ยักษ์ก็ไม่สามารถฆ่าลิงได้ เพราะลิงไม่อยู่ในน้ำ ยักษ์ก็จับลิงไม่ได้ เพราะไม่มีสิทธิ์นั่นเอง เมื่อเก็บดอกไม้ได้มากแล้ว ก็กองไว้ในที่แห่งหนึ่ง แต่ก็ยังไม่ครบ ๓ ชนิดอย่างตามที่พ่อต้องการ ยักษ์เห็นเหตุนี้ตลอด ก็คิดว่า เราไม่เคยเห็นใครมีความฉลาดอย่างนี้เลย เก็บเฉพาะดอกไม้ที่ต้องการ ทั้งยังไม่ลงน้ำอีกด้วย จึงว่ายน้ำขึ้นมาคุยด้วย ทั้งบอกให้ฟังว่า ในโลกนี้ คนที่มีธรรม ๓ คือ ขยัน (ขยันอย่างมีปัญญาคิดแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น) แก่กล้า (หมดความกลัว ไม่มีหวาดหวั่น) และมีปัญญา (ฉลาดที่จะใช้อุบายต่าง ๆ) จะข่มขี่ศัตรูได้ ท่านคงเป็นหนึ่งในบรรดาคนจำพวกนั้นแน่แท้ แล้วสรรเสริญลิงโพธิสัตว์ พร้อมกับถามว่า ต้องการนำดอกไม้ไปทำอะไร พอได้ฟังว่า บิดาต้องการแต่งตั้งให้เป็นผู้นำฝูง จึงกล่าวว่า ผู้เป็นบุรุษชั้นยอดไม่ควรชอบดอกไม้หรือ เราจะไม่ไปให้เอง แล้วเดินทางตามหลังโพธิสัตว์ไป ลิงผู้พ่อเห็นลูกของตนเดินมาแต่ไกลทั้งเห็นยักษ์ชอบดอกไม้มาให้ด้วย คิดหนักว่า เราหวังให้ยักษ์ฆ่าลูกเราแท้ ๆ แต่ลูกของเรา กลับพายักษ์ให้ถือดอกไม้มาได้ เราคงแย้แล้วคราวนี้ เมื่อคิดหนัก จึงทำให้หัวใจเต้นแรงแล้วแน่นิ่งสลบหัวใจแตกตาย พวกลิง ก็แต่งตั้งลิงโพธิสัตว์ให้เป็นผู้นำฝูงต่อไป

๕. ลิงใช้อุบาย (ตินทุกชาดก^๕)

นานมาแล้ว สมัยที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาลิง มีลิงเป็นบริวารมากมายอยู่ในป่าหิมพานต์ ที่ใกล้ป่านั้นมีหมู่บ้านชายแดนตั้งอยู่บ้าง บางคราวก็อพยพไปบ้าง และที่หมู่บ้านนั้นมีต้นมะพลับที่มีกิ่งก้านสมบูรณ์ และมีผลสุกร่อยมาก ในเวลาที่ชาวบ้านอพยพไป พวกลิงจะมากินผลมะพลับนั้น อยู่ต่อมาเมื่อถึงกาลที่ต้นมะพลับมีผล พวกชาวบ้านได้มาอยู่กันอย่างหนาแน่น ตั้งล้อมรั้วอีก ทำให้พวกลิงไม่ได้ผลมะพลับเลย พวกลิงคิดว่า เมื่อก่อนช่วงเวลานี้ พวกเราได้กินผลมะพลับที่บ้านโน้น บัดนี้ ผลมะพลับมีลูกหรือยังหนอ บัดนี้มีหมู่บ้านหรือไม่หนอ แล้วส่งลิงตัวหนึ่งไปสืบดู ลิงนั้นไปสืบดูก็รู้ว่าต้นมะพลับมีผลตกและชาวบ้านอยู่อย่างแน่นหนา จึงมาแจ้งให้พวกลิงทราบ พวกลิงพอได้ฟังว่าต้นมะพลับมีผลตกมากอยากกิน จึงแจ้งให้พญาลิงทราบ พญาลิงก็ถามว่า บ้านมีรั้วหรือไม่ พอได้ฟังว่ามีรั้วล้อม ก็บอกว่า ไม่ควรไป เพราะชาวบ้าน

^๕ พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ข้อ ๕๓-๕๔ หน้า ๗๗-๗๘, ชาดกอรุณกถา ภาค ๓ หน้า ๗๕-๗๗

จะจับเอาได้ พวกลิงบอกว่า ในเวลากลางคืน หากพวกชาวบ้านหลับ เราจะมากินได้หรือไม่ เมื่อหัวหน้าบอกว่าได้ แล้วพากันมารอคอยให้พวกชาวบ้านหลับ นั่งจับอยู่ที่แผ่นดินแห่งหนึ่ง พอตีพวกมนุษย์รู้ ทัน จึงเตรียมการรอจับลิงเตรียมก้อนดิน และท่อนไม้เป็นต้น ทั้งซิงตาคายไว้เพื่อจับลิงตอนสว่าง พวกลิงประมาณแปดหมื่นตัวกำลังกินผลมะพลับอยู่ ได้เห็นพวกชาวบ้าน ต่างก็กลัวภัยคิดว่า นอกจากหัวหน้า พวกเราก็คงไม่มีที่พึ่งแล้ว รีบไปหาพญาลิงบอกว่า พวกชาวบ้านถือธนูดาบ พวกเขาล้อมพวกเราไว้ เราจักพ้นภัยได้อย่างไร พญาลิงได้ฟังคำของบริวาร ปลอดภัยว่า พวกมนุษย์มีกิจมากคงเผ่าอยู่ได้ไม่นาน ตอนนี้อยู่ดีกินดี พวกชาวบ้านล้อมเราไว้หวังจะฆ่าให้ตาย กิจอื่นที่จะช่วยแก้ไขเหตุนี้ ยังพอเกิดขึ้นได้ ทั้งยังบอกให้บริวารรู้ว่า ประโยชน์จะพึงเกิดขึ้นอย่างแน่นอน เวลาที่จะช่วงชิงเอาผลไม้ยังมีอยู่ พวกเจ้าจงเคี้ยวกินผลมะพลับกันเถิด พอได้ฟังพญาลิงพูดแล้ว พวกลิงสบายใจ ได้นับจำนวนลิงดู เมื่อนับอยู่ก็รู้ว่า ลิงชื่อเสนกะซึ่งเป็นหลานของพญาลิงยังไม่มา ครั้นแล้วพญาลิงก็กล่าวว่า พวกเจ้าอย่ากลัวเลย เสนกะฉลาดมาก จะช่วยให้เราปลอดภัย ฝ่ายลิงเสนกะหลานชายตื่นนอนไม่เห็นฝูงลิง จึงออกตามหา เห็นชาวบ้านล้อมอยู่ จึงย่องไปที่บ้านของยายแก่ที่ก่อไฟนั่งกรอด้ายอยู่ เจ้าลิงน้อยทำที่เหมือนเด็กจะออกไปนาคู่เช้า เข้าไปเอาคุ่นไฟแล้วยื่นเหนื่อลมจุดไฟที่บ้านหลังแรก ทำให้เพลิงไหม้ลุกลามทั้งหมู่บ้าน พวกชาวบ้านพากันแตกตื่น ทั้งฝูงลิงรีบมาดับไฟกันอย่างทุกทิศทุกแห่ง ฝูงลิงเมื่อจะหนี ก็ได้ถือผลมะพลับตัวละผลไปฝากลิงเสนกะด้วย แล้วรีบหนีเข้าป่าไปอย่างปลอดภัย

๖. ปัญญาลิง (สูงสูมารชาดก^๖)

นานมาแล้ว สมัยที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาลิง มีกำลังมาก ตัวใหญ่ มีความมั่งคั่งมาก พักอาศัยอยู่ติดกับชายป่า ใกล้แม่น้ำคงคา ในป่าหิมพานต์ ในขณะนั้น มีจระเข้ตัวหนึ่งอยู่ในแม่น้ำคงคา เมื่อภรรยาของจระเข้แพ้ออกอยากกินหัวใจของพญาลิง จึงบอกให้จระเข้สามีทราบ ฝ่ายสามีพูดว่า เราจะกินหัวใจลิงได้อย่างไร เพราะหากินคนละแห่งกัน ภรรยาก็บอกให้สามีใช้อูบายจับลิงซิ เมื่อรู้อุบายที่ภรรยาแนะให้ ก็ได้ดำเนินการเพื่อจะจับลิง

^๖ พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ข้อ ๑๑๕-๑๑๖ หน้า ๙๕, ชาดกอรุณกถา ภาค ๓ หน้า ๑๕๙-๑๖๐

ในเวลาทีพญาลิงมาดื่มน้ำที่ฝั่งแม่น้ำคงคา จระเข้ไปทักทายทำความคุ้นเคย เมื่อคุ้นเคยกันแล้วบอกพญาลิงว่า ที่ฝั่งแม่น้ำคงคาโน้น มีทั้งมะม่วงและขนุนอร่อยมาก หากจะไปกิน เราอาสาจะนำท่านไปยังฝั่งโน้นเอง เมื่อพูดอย่างนี้บ่อย ๆ เข้า ทำให้พญาลิงอยากกินผลไม้ เมื่อตกใจว่าจะไปกินผลไม้ จระเข้ ก็ให้พญาลิงชี้หลังว่าไป เมื่อถึงกลางแม่น้ำ จระเข้ก็ดำน้ำเลย ทำให้พญาลิงรู้สึกไม่ค่อยดี จึงถามจระเข้ว่า ทำไมทำอย่างนี้เล่า เดียวเราก็ตายซิ จระเข้จึงบอกว่า เราจะไม่นำท่านไปยังฝั่งโน้นหรอก เราหลอกท่านมาเพื่อให้ภรรยาได้กินหัวใจของท่านต่างหาก พญาลิงกล่าวว่า การที่ท่านบอกอย่างนี้นับว่าดีแท้ หากในท้องของเรจะมีหัวใจอยู่ เมื่อตอนที่เราเที่ยวไปตามกิ่งไม้ คงแหลกละเอียดหมดแล้ว พอได้ฟังพญาลิงพูดเช่นนี้ จระเข้จึงถามว่า ท่านวางหัวใจไว้ที่ไหน พญาลิง เห็นต้นมะเดื่อต้นหนึ่ง กำลังมีผลสุก ก็บอกว่า เราเก็บไว้ที่ต้นมะเดื่อนั้น ท่านไปเอามาเลย พอได้ฟังพญาลิงพูดเช่นนี้ จระเข้ก็กล่าวว่า หากท่านให้หัวใจแก่เรา เราจะไม่ฆ่าท่านหรอก แล้วนำพญาลิงไปที่ต้นมะเดื่อ ให้พญาลิงหยิบหัวใจให้ เมื่อถึงต้นมะเดื่อ พญาลิงก็กระโดดทันที แล้วบอกจระเข้ว่า ท่านเสียรู้เราแล้ว ท่านเข้าใจว่า ชื่อว่าหัวใจของสัตว์จะอยู่ที่ต้นไม้หรือ เราลวงท่านต่างหากละ ผลไม้ของท่านก็จงเป็นของท่านเถิด ออย่าเลย สำหรับมะม่วง ผลขนุนที่ท่านเห็นแล้วที่ฝั่งแม่น้ำ ผลมะเดื่อของเราดีกว่ามากเลย ตัวของท่านใหญ่นะ แต่ปัญญาของท่านน้อยเหลือเกิน ท่านถูกเราลวงแล้ว ท่านจงไปตามสบายเถิด จระเข้ ก็เสียใจอย่างมาก แล้วกลับมาอยู่ที่อยู่ของตนแล

๗. ลิงตำหนิคคน (ครหิตชาดก^๗)

นานมาแล้ว สมัยที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาลิง อยู่ในป่าหิมพานต์ คราวหนึ่ง พญาลิงถูกนายพรานจับตัวนำไปถวายพระราชา พระองค์อยู่ราชวังเป็นเวลานานก็มีลักษณะท่าทางดี รู้กิริยาของมนุษย์อย่างมากมาย พระราชาทรงพอพระทัยที่พญาลิงแสดงอาการต่าง ๆ รักใคร่เห็นว่าเป็นสัตว์เรียบร้อย ฝึกง่าย จึงให้นายพรานนำไปปล่อยป่าตามเดิม ผูลิงบริวารรู้ว่า

^๗ พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๗ ข้อ ๑๓๗-๑๓๘ หน้า ๑๐๑, ชาดกอรรถกถา ภาค ๓ หน้า ๑๘๕-๑๘๗

พญาลิงกลับมา จึงมาประชุมกันที่ลานหินใหญ่แห่งหนึ่ง สอบถามเรื่องราวต่าง ๆ พญาลิงก็บอกว่า เหตุที่เราหลุดมาได้ เพราะเราทำให้พระราชาชอบพระทัยนะ เมื่อบริวารให้บอกถึงกิริยาของพวกมนุษย์ว่า ขึ้นชื่อว่ามนุษย์ ไม่ว่าจะพระราช หรือคนทั่วไปก็ตาม จะพูดได้อย่างเดียวว่า ของเราๆ เท่านั้น จะยึดสิ่งของต่างๆ ว่าเป็นของตนเองเสมอเลย ย่อมไม่รู้จักความไม่เที่ยงของสังขาร ที่บ่งบอกว่ามี แล้วกลับไม่มีเลย ย่อมไม่รู้ที่มีอยู่แล้วกลับกลายเป็นของคนอื่น พวกท่านจะฟัง การกระทำของคนที่ประมาททำไมเล่า แล้วบอกกับบริวารว่า พวกมนุษย์มีปัญญา ทราวม ไม่เห็นนอริธรรม พูดกันแต่เรื่องเงินของฉัน ทองของฉัน ไร่นา สวนเป็นต้น ของฉันทั้งวันทั้งคืน ในเรือนหลังหนึ่งจะมีเจ้าของเรือนอยู่ ๒ คน คนหนึ่งไม่มี หนวด นมสองเต้า เกล็ดผมมวย และเงาะหู ถูกเขาซื้อมาด้วยเงิน เจ้าของเรือนก็ พูดเสียดแทงข่มขู่คนนั้นตั้งแต่วันที่มาถึง พวกลิงบริวารได้ฟังแล้ว ต่างเอามืออุดหู แล้วกล่าวว่า หัวหน้าครับ อย่ากล่าวเลย ๆ เดียวเราจะได้ฟังสิ่งที่ไม่ควรฟังนะ และพูดว่า หากอยู่ในที่นี้ พวกเราคงได้ฟังสิ่งที่ไม่ควรเช่นนี้อีกแน่ แล้วติเตียนถิ่น ของมนุษย์เช่นนี้แล้ว ไปอยู่ในป่าหิมพานต์ตามเดิม

๘. พญาลิงช่วยแม่ (จุฬนันทียชาดก^๘)

นานมาแล้ว สมัยที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาลิง ชื่อว่ามหานันทียะ อยู่ในป่าหิมพานต์ ท่านมีน้องชายชื่อว่า จุฬนันทียะ ลิงทั้งสองมีบริวารมากมาย อยู่ปรนนิบัติแม่ที่ตาบอด ในเวลาเช้าป่า ก็พาแม่แอบไว้ที่พุ่มไม้ แล้วไปนำอาหารอร่อยฝากถึงตัวอื่นมาให้แม่กิน ลิงนำอาหารมาไม่ได้ให้เลย แอบกินเสียหมด แม่ของพญาลิงจึงผอม เหลือแต่หนัง ต่อมา พระโพธิสัตว์ กล่าวกับแม่ว่า ลูกส่งอาหารดีๆ มาให้แม่กิน ทำไมแม่จึงผอมละ พอได้ฟังแม่เล่าให้ฟัง พระโพธิสัตว์จึงคิดว่า เมื่อเราอยู่ดูแลฝูง แม่ของเราจะตายแน่ เราจะไม่ดูแลฝูงต่อไปละ เราจะเลี้ยงแม่ดีกว่า แม่เป็นผู้ประเสริฐที่สุด แล้วชวนน้องชายไปช่วยดูแลแม่ด้วยกัน แล้วพาแม่ลงจากป่าหิมพานต์ไปอาศัยอยู่ บนต้นไทรใกล้

^๘ พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ข้อ ๑๔๓-๑๔๔ หน้า ๑๐๓, ชาดกอรรถกถา ภาค ๓ หน้า ๒๐๑-๒๐๓

ชายแดน ต่อมา มีชายหนุ่มคนหนึ่ง เรียนศิลปะของท่านอาจารย์ทศปาโมกษ์ เมื่อเรียนจบแล้วลาอาจารย์เดินทางกลับบ้าน แม้อาจารย์ก็รู้ว่าศิษย์คนนี้ หยาบช้ำมาก ก่อนเดินทางสั่งสอนว่า เจ้าหยาบช้ำ มีใจโหดร้ายมาก สิ่งทั้งหลายจะสำเร็จในวันเดียวไม่ได้ หากเจ้าหยาบช้ำเมื่อไร จะประสบทุกข์ จำเอาไว้ให้ดี เจ้าอย่าทำกรรมที่จะเดือดร้อนในภายหลัง เวลาอาจารย์แล้ว กลับถึงบ้าน ใช้ชีวิตเป็นนายพราน อยู่บ้านชายแดน ฆ่าเนื้อต่างๆ แล้วเลี้ยงชีวิต วันหนึ่ง เขาไม่ได้อะไรเลยในป่า พบต้นไทรแล้ว คิดว่า น่าจะมีเนื้อบ้าง จึงเดินไปที่ต้นไทร ในขณะนั้น ลิงพี่น้องสองตัว กำลังให้แม่กินผลไม้อยู่ในระหว่างคาคบ เห็นนายพรานเดินมา คิดว่า พรานเห็นแม่คงไม่ทำอะไรรอกปากกันแอบที่คบไม้ นายพรานขึ้นต้นไม้ เห็นนางลิงแก่คิดว่า ถึงเป็นลิงแก่ ก็ดีกว่าไปมือเปล่ากลับบ้าน เตรียมจะยิง พญาลิงเห็นเหตุนั้นแล้วพูดกับน้องชายว่า มันจะฆ่าแม่เรา พี่จะสละชีวิตเพื่อแม่ เจ้าจงอยู่ดูแลแม่เถิด แล้วออกจากคบไม้พูดว่า ลิงแก่คงไม่มีประโยชน์ โปรดยิงเราเถิด เราสละชีวิตให้แก่นางลิงแก่เอง พอได้ฟังคำลึงหนุ่มพูดเช่นนั้นแล้ว พรานก็หันมายิงพญาลิงทันที แล้วยังเตรียมลูกธนูอีก เพื่อยิงนางลิง น้องชายพญาลิงเห็นเหตุ นั้นแล้วคิดว่า มันจะยิงแม่ของเราอีกแล้ว แม่ของเรา แม่จะอยู่เพียงวันเดียว ก็ชื่อว่ามีชีวิตอยู่ที่เดียว เราจะให้ชีวิตตอบแทนแม่ แล้วออกจากคบไม้พูดว่า ปล่อยลิงแก่ไปเถิด หันมายิงเราเถิด เราสละชีวิตให้นางลิงแก่เอง พอได้ฟังคำที่ลึงหนุ่มพูดเช่นนั้น นายพรานก็ยิงธนูไปยังลึงหนุ่มตัวที่สองทันที แล้วคิดว่า ถึงเป็นลิงแก่ ก็ใช้ประโยชน์ได้ แล้วยิงลิงแก่อีกตัว ลงจากต้นไม้แล้วก็หาบลิง ๓ ตัว กลับบ้าน ในขณะที่นายพรานหาบลิงกลับบ้านนั่นเอง ฟ้าได้ผ่าลงที่บ้านของเขา ถูกภรรยา และลูกสองคนถึงแก่ความตาย เรือนถูกไฟไหม้ ทันทันที่เขาทราบข่าวจากชายคนหนึ่ง ที่ประตุมู่บ้านถึงกับตกตะลึง นิ่งทำอะไรไม่ถูกเลย ถูกความเศร้าโศกถึงภรรยาและบุตรเข้าท่วมทับจิตใจ ทั้งหาบลิง ธนูและแล่ง รีบวิ่งไปที่เรือน ร้องให้คร่ำครวญเปลื้องผ้าห่มโดยไม่รู้สีกตัว ในทันใดนั้นเอง ชื่อได้หล่นลงมาถูกศีรษะเขาแตก และแผ่นดินได้แยกออก เปลวไฟจากอเวจีมหานรกแลบขึ้นมาไหม้ร่างของเขา ขณะที่เขากำลังจมลงไปนั้น เขาก็นึกถึงคำสอนของอาจารย์ที่เคยสั่งสอน จึงได้กล่าวรำพันว่า อาจารย์สอนเราไม่ให้ทำความชั่ว ที่จะทำให้เดือดร้อนในภายหลัง คนทำกรรมใดไว้ย่อมเห็นกรรมนั้นในตน คนทำกรรมดีไว้ย่อมได้รับผลดี

คนทำกรรมช่วยยอมได้รับผลชั่ว คนหวานพีชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น เขาคร้า
ครวญจนเข้าไปสู่อเวจีมหานรก

๙. จระเข้หลงถึง (กุมภีลชาดก^๙)

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาลิง พระองค์ถูกจระเข้หลอกจะพาไปหา
กินที่เกาะกลางแม่น้ำโดยให้ขึ้นขึ้นหลังไป พอถึงกลางแม่น้ำกลับจะดำลงในน้ำ
สอบถามได้ความว่าจะนำหัวใจไปให้ภรรยาที่แพ่ท้องกิน จึงบอกจระเข้ด้วยเซว
ปัญญาของตนว่าไม่ได้เอาหัวใจมาด้วย เพราะถอดหัวใจแขวนไว้ที่ต้นมะเดื่อ
จระเข้หลงเชื่อนำไปส่งถึงฝั่ง พญาลิงจึงเหยียบศิระชะจระเข้กระโดดข้ามฝั่ง
กลับมาที่อยู่ได้ จระเข้ได้กล่าวชมว่า บุคคลผู้ประกอบด้วยคุณธรรม ๔ คือ (๑)
สัจจะ (พูดความจริงว่าจะกระโดดก็กระโดดจริง) (๒) ธรรมะ (มีปัญญาพิจารณา
เหตุผล) (๓) อดิ (มีความเพียรไม่ย่อหย่อน) (๔) จาคะ (ยอมสละตน) จึงเอาตัวรอด
จากศัตรูได้ (เรื่องนี้มีเนื้อหาเหมือนกับวานรินทชาดกข้างต้น ส่วนข้อธรรม
ต่างกัน)

๑๐. ลิงเจ้าปัญญา (วานรชาดก^{๑๐})

นานมาแล้ว สมัยที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญา
ลิง อยู่ที่แม่น้ำคงคา ต่อมามีนางจระเข้ตัวหนึ่ง แพ่ท้องอยากกินหัวใจพญาลิงจึง
บอกแก่สามี จระเข้ฝ่ายสามีก็คิดว่า เราจะหลอกให้ลิงจมน้ำตาย แล้วกล่าวกับ
พญาลิงว่า สหาย เราจะพาไปกินผลไม้ที่ฝั่งแม่น้ำโน้น พญาลิงไม่รู้ว่า จระเข้
หลอกไปฆ่า จึงยอมขึ้นหลังของจระเข้ข้ามแม่น้ำไป เมื่อถึงกลางแม่น้ำ จระเข้เริ่ม
ดำลง พญาลิงถามเหตุผลว่าทำไมจึงทำอย่างนี้ พอได้ฟังความว่า อยากได้หัวใจไป
ให้ภรรยากิน พญาลิงจึงถามจระเข้ว่า ท่านเข้าใจว่าหัวใจของเราอยู่ที่อกหรือ
จระเข้ก็ถามว่า แล้วท่านเก็บหัวใจไว้ที่ไหนเล่า พญาลิงจึงกล่าวว่า เราวางไว้ที่ต้น

^๙ พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ข้อ ๑๔๗-๑๔๘ หน้า ๑๐๔, ชาดกอรุณกถา ภาค ๓ หน้า ๒๐๗-
๒๐๘

^{๑๐} พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ข้อ ๑๖๕-๑๖๘ หน้า ๑๙๐-๑๙๑, ชาดกอรุณกถา ภาค ๔ หน้า
๓๔๓-๓๔๔

มะเดื่อนั้น จระเข้จึงถามว่า ท่านจะให้หัวใจแก่เราไหม เมื่อจระเข้ได้รับคำตอบว่า
 ลิงจะให้หัวใจพาพญาลิงมาส่งถึงต้นมะเดื่อ พญาลิง เมื่อขึ้นอยู่บนต้นมะเดื่อแล้วก็
 กล่าวว่า เราสามารถขึ้นน้ำมายืนอยู่บนบกได้ บัดนี้เราไม่ได้อยู่ในอำนาจของท่าน
 แล้ว ผลไม้ฝั่งนี้ดีกว่าผลไม้ฝั่งโน้นเป็นแน่ แล้วบอกให้จระเข้กลับไปที่อยู่เกิด แล้ว
 นั่งกินผลมะเดื่อ จระเข้กลับไปอย่างเสียดาย

๑๑. ลิงนักบริหาร (กปิชาตค ๑๑)

นานมาแล้ว สมัยที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญา
 ลิง มีบริวารมาก อยู่ในราชอาณาจักร วันหนึ่ง ลิงเกอร์ตัวหนึ่ง เมื่อบุโรหิตแต่งตัวไป
 ทำงาน ก็ห้อยโหนไปขึ้นรถลงบนศิระษะ แม้เมื่อบุโรหิต มองดู ได้ชี้ใส่ปากของท่าน
 บุโรหิตอีก บุโรหิตผูกใจเจ็บในลิงไว้ กลับมาอาบน้ำแล้วไปทำงานอีก พระ
 โพธิสัตว์รู้เหตุที่บุโรหิตผูกใจเจ็บลิง แล้วพาฝูงลิงหนีไปอยู่ที่อื่น โดยบอกเหตุผลว่า
 การที่จะอยู่ในที่ที่มีคนผูกใจเจ็บ มีเวรกันจะมีอันตราย พญาลิงพาบริวารไปอยู่ป่า
 อื่น ส่วนลิงเกอร์ พร้อมกับพวกพ้อง ไม่ยอมไปที่อื่น ตกลงใจอยู่ที่นั่น วันหนึ่ง เมื่อ
 ชาวบ้านคนหนึ่งตากข้าวเปลือกไว้ แพะตัวหนึ่งไปกินข้าวเปลือกที่ตากไว้ นางจึง
 ใช้ดุ้นฟันขว้างไป แพะหนีไปทั้งที่ตัวยังมีไฟอยู่ วิ่งเข้าไปในโรงช้าง ทำให้โรงช้าง
 ไหม้ และทำให้ช้างหลายตัวถูกไฟไหม้ด้วย หมอช้างต้องรักษาช้างเป็นการใหญ่
 ท่านบุโรหิตหาโอกาสที่จะแก้แค้นลิง เมื่อพระราชาตรัสถามว่า ท่านมีความรู้มาก
 ช้างเป็นแผลตามตัวเต็มไปหมด ควรใช้อะไรรักษาดีกราบทูลว่า น้ำมันลิงชิว เมื่อ
 ตรัสว่า จะหาน้ำมันลิงได้จากที่ไหน ทูลว่า ในอุทยานมีลิงมากมาย เมื่อได้ฟังว่า
 น้ำมันลิง รักษาแผลได้ พระราชารับสั่งว่า ขอให้พวกท่านไปฆ่าลิงมา ๕๐๐ ตัว
 แม้พนักงานก็ไปฆ่าลิงมา ๕๐๐ ตัว ลิงตัวหนึ่ง แม้อุดจากการถูกฆ่า แต่ถูกยิง
 บาดเจ็บ ได้หลบหนีไปหาพระโพธิสัตว์ซึ่งอยู่ไกลออกไป แล้วสิ้นใจ พวกลิงเห็น
 แล้ว รู้ว่าถูกยิงมา จึงแจ้งให้พระโพธิสัตว์ทราบ พญาลิงไปแล้วนั่งอยู่ท่ามกลางฝูง
 ลิงจำนวนมากบอกว่า การที่ลิงเหล่านี้ไม่เชื่อคำของบัณฑิตอยู่ในสำนักคนมีเวรกัน
 จะประสบทุกข์เช่นนี้แหละ แล้วกล่าวอีกว่า บัณฑิตไม่ควรอยู่ในที่ที่คนมีเวรกัน
 อยู่ เพราะจะหาความสุขมิได้ แม้จะอยู่เพียงคินเดียวหรือสองคินก็ตาม ลิงเกอร์
 เพียงตัวเดียว ทำให้เพื่อนลิงประสบทุกข์เช่นนี้ ลิงโง่ แต่สำคัญว่าตัวฉลาด ทำตน

^{๑๑} พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ข้อ ๖๑-๖๗ หน้า ๒๖๖, ชาดกอรุณกถา ภาค ๕ หน้า ๑๔๗-๑๕๐

เป็นผู้นำฝูง ก็คงต้องตายเช่นนี้แหละ ผู้นำฝูงไม่ดีจะทำให้ญาติเดือดร้อน ส่วนผู้นำฝูงดีจะเกื้อกูลญาติ ผู้ตรวจดูศีล (อาจารย์ศีล) ปัญญา สุตะ(ความรู้ธรรม) ของตนว่ามีแล้ว จะประพฤติประโยชน์ตนและผู้อื่น บัณฑิตพึงตรวจดูตนเช่นเดียวกับตรวจดูศีล ปัญญาสุตะ แล้วพึงบริหารหมู่คณะบ้าง ปฏิบัติอยู่ผู้เดียวบ้าง แล้วกล่าวระเบียบปฏิบัติให้บริวารฟัง เพื่อจะได้อยู่กันอย่างมีความสุข พวกลิงทั้งหมดได้พากันปฏิบัติตามโอวาท ก็มีความสุขโดยทั่วหน้ากันแล

๑๒. ลิงผู้เสียสละ (มหากปิชาดก ^{๑๒})

นานมาแล้ว สมัยที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาลิง มีกำลังมาก มีบริวารถึง แปดหมื่นตัว อยู่ในป่าหิมพานต์ ณ ที่นั้น มีต้นมะม่วงใหญ่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา มีผลอร่อยมาก ผลของมะม่วง ตกไปบนพื้นบ้าง ในน้ำบ้าง บริเวณใต้ต้นบ้าง พญาลิงจะพาบริวารไปกินผลมะม่วงที่นั่นเป็นประจำ ในขณะที่กินก็คิดว่า ผลที่ตกลงในน้ำ จะทำให้เกิดมีภัยได้ จึงช่วยกันกินผลที่อยู่ชายน้ำให้หมดก่อน แล้วกินส่วนที่เหลือภายหลัง แต่มีลูกมะม่วงผลหนึ่งที่หลงตาของลิงอยู่ ทำให้ลูกมะม่วงเมื่อสุกแล้วหล่นแล้วตกลงลอยน้ำไป ติดอยู่ในชายของพระราชธา และบริวารนำมะม่วงไปถวายพระราชธาให้ทรงเสวย พระราชธาเห็นแล้วไม่แน่ใจว่าเป็นมะม่วงจึงให้พรานป่ากินก่อนแล้วเสวยภายหลัง และแบ่งให้กับบริวารด้วย พอได้เสวยเท่านั้นจิตใจตรัสถามถึงว่าต้นมะม่วงนี้ อยู่ที่ไหน พอได้ฟังว่า อยู่ที่ชายแม่น้ำในป่าหิมพานต์ทรงเสด็จมาทางเรือถึงต้นมะม่วงแล้วพักแรมอยู่ ที่นั่นเสวยมะม่วง อยู่หลายวัน ทั้งตั้งยามรักษาการณ์ไว้ด้วย พญาลิง ในเวลากลางคืนพาฝูงลิงมากินมะม่วง พระราชธาอดพระเนตรเห็นฝูงลิง ก็ปลุกบริวารให้ตื่นเตรียมธนูตรีศว่า รอให้พวกลิงกินอิ่มก่อนแล้วค่อยยิง พวกบริวารเตรียมธนูจะยิง พวกลิงเห็นเหตุนี้ต่างกลัวภัยเข้าไปหาพญาลิงบอกให้ทราบ ว่า พวกเขายังเฉพาะลิงที่หนีไป พวกเราจะทำอย่างไรดี พญาลิงปลอบใจว่า อย่างกลัวเลย เราจะเสียสละชีวิตให้พวกเจ้า แล้วขึ้นไปบนกิ่งมะม่วงที่สูงที่สุด แล้วขึ้นไปบนกิ่งที่ทอดไปยังฝั่งแม่น้ำ คำนวณว่า แม่น้ำประมาณยาวกว้างชั่วร้อยธนู จึงกระโดดข้ามแม่น้ำไป หาเถาวัลย์ แล้วใช้เถาวัลย์ผูกตัว ประมาณร้อยชั่วธนู แต่ไม่ได้กำหนดเถาวัลย์

^{๑๒} พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ข้อ ๘๓-๘๔ หน้า ๒๖๐-๒๖๑, ชาดกอรุณกถา ภาค ๕ หน้า ๑๖๕-๑๗๐

ที่ผูกเอวด้วย แล้วผูกเถาว์ลัยที่ฝั่งนี้ แล้วกระโดดข้ามไปประมาณชั่วร้อยธนู เมื่อกระโดดไปถึงไม่ถึงต้นไม้ จึงต้องใช้มือทั้งสอง จับกิ่งมะม่วงไว้ แล้วบอกให้บริวารหนีไป ด้วยการบอกให้เหยียบหลังแล้วจับเถาว์ลัยข้ามฝั่งไป บริวารก็ทำตามแล้วหนีไปอย่างนั้น ในบริวารนั้น มีลิงเกอร์ตัวหนึ่ง ได้โอกาสแก้แค้นหัวหน้าบ้าง จึงขึ้นไปบนต้นไม้แล้วกระโดดลงมาอย่างแรง ทำให้พญาลิงหัวใจแตก มีความทุกข์อย่างมาก แม้ถึงนั้น แกล้งแล้วหนีไป พญาลิงเหลืออยู่ผู้เดียว พระราชาแลดูเหตุการณ์ตลอด ได้ความคิดว่า พญาลิงถึงเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ก็ไม่คำนึงถึงชีวิตเลย สละชีวิตเพื่อให้บริวารปลอดภัย พอสว่างแล้ว พระราชาก็ชมพญาลิง แล้วคิดว่าไม่ควรจะฆ่าพญาลิง เราควรช่วยพญาลิงให้ลงมาแล้วช่วยเหลือปฐมพยาบาลดูแลรักษา จอดเรือไว้ที่แม่น้ำคงคา ช่วยพญาลิงให้ลงมา ช่วยรักษา ทาด้วยน้ำมันอย่างดี แล้วประทับนั่งบนที่นั่งที่ต่ำกว่า ตรัสว่า ท่านทอดตัวเป็นสะพานให้ลิงข้ามไปโดยสวัสดิ์ เจ้าเป็นอะไรกับลิงเหล่านั้น ลิงเหล่านั้นเป็นอะไรกับเจ้าเล่า พญาลิงบอกว่า เป็นหัวหน้า และที่ทำอย่างนั้นเป็นความพอใจที่ได้ช่วยให้บริวารของตนรอดพ้นจากอันตราย และนำความสุขมาให้แก่บริวาร เพราะผู้ที่เป็หัวหน้า ย่อมแสวงหาความสุขให้แก่มหาชนคนบริวารยอมสละความสุขส่วนตน สร้างความสุขให้แก่ผู้อื่นทั้งปวง นี่เป็นอุปมาสำหรับพระองค์ ขอพระองค์ทรงสดับอุปมานั้นเถิด พระราชา ทราบชัดแล้ว ควรจะแสวงหาความสุขให้กับปวงชนทั่วทั้งแผ่นดิน แล้วก็ขาดใจตายทันที พระราชารับสั่งให้ทำศพฝังอย่างยิ่งใหญ่ เทียบเท่าพระราชาทีเดียว แล้วให้สร้างพระเจดีย์ไว้ บรรจุนิสาหรณเป็นอนุสรณ์สถาน พร้อมทั้งบูชาด้วยดอกไม้ต่างๆ แล้ว เสด็จกลับเมืองให้สร้างสิริษะลิงจำลองซึ่งทำด้วยทองคำ แล้วบูชากระดุกลิง ภายในพระราชวังเป็นเวลา ๗ วัน ครั้นแล้วถือเอากระดุกลิงไปบรรจุ ณ เจดีย์ บูชาด้วยดอกไม้ต่างๆ ดำรงอยู่ในโอวาทของพระโพธิสัตว์ บำเพ็ญกุศลมีทานเป็นต้น ปกครองแผ่นดินโดยธรรม สิ้นพระชนม์แล้วก็ไปเกิดบนสวรรค์แล

๑๓. ลิงใจประเสริฐ (มหากปิชาดก ^{๑๓})

^{๑๓} พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ข้อ ๑๗๘-๒๒๓ หน้า ๕๖๖-๕๗๑, ชาดกอรรถกถา ภาค ๗ หน้า ๒๑๖-๒๒๔

นานมาแล้ว สมัยที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญา
 ลิง ณ หมู่บ้านกาสิกะ มีชวานาคคนหนึ่งไถนา แล้วปล่อยโคทำงาน โคของเขากิน
 หญ้าแล้วหนีเข้าไปในดง เขาเห็นว่าโคหายไป จึงออกตามหา ไม่พบโคแล้วเสียใจ
 เดินหลงไปในป่าหิมพานต์ เขาหลงป่าอดอาหารเป็นเวลา ๗ วัน แล้วกินผลไม้ที่มี
 พิษทำให้เมา ตกลงไปในเหวลึก ๖๐ ศอก เขาอยู่ในที่นั่น เป็นเวลา ๑๐ วัน อด
 อาหารอยู่อย่างหิวโหย ในเวลานั้น พญาลิงนั่งกินผลไม้ เห็นชวานาคผู้นั้น ก็
 พยายามช่วยให้เขาขึ้นมาจากเหวลึก แล้วพูดกับชวานาคว่า เราเหนื่อยมาก ขอ
 หลับหน่อย ท่านช่วยเป็นยามดูแลรักษาเราด้วย เขาเห็นลิงหลับ เพราะความหิว
 โหยนั่นเอง จึงได้ใช้ก้อนหินทุบศีรษะ พญาลิง รู้กรรมนั้นของเขา กระโดดไปจับ
 บนกิ่งไม้ กล่าวว่า เดินทางไปเกิด เราจะบอกทางท่านด้วยกิ่งไม้แล้ว จึงจักไป
 ช่วยพาเขาออกจากป่า มาส่งที่ชายป่าแล้วรีบเข้าป่าไป เขาทำร้ายพญาลิง อยู่เป็น
 คนง่อย มีมือเท้าเป็นหนองพุพอง เป็นคนดุจเปรตในเวลาปัจจุบันทีเดียว มีความ
 ทุกข์อย่างมาก มีชีวิตอยู่ตลอด ๗ ปี ในวันหนึ่ง ชวานาคได้เข้าไปอุทยาน ลาด
 ใบตองไว้ในระหว่างกำแพง นอนอย่างมีคณทุกข์มาก ที่นั่น พระราชา ไปอุทยาน
 ถึงที่นั่น ทอดพระเนตรเขาแล้ว ถามว่า ท่านเป็นใคร ทำอะไรจึงประสบทุกข์อย่าง
 นี้ ชายผู้นั้นจึงเล่ากรรมให้ฟังว่า คราวหนึ่งเมื่อโคตัวหนึ่งหายไป เที้ยตามหาแล้ว
 หลงป่า เมาเพราะกินผลไม้พิษ จึงตกลงในเหว อยู่ในเหวเป็นเวลาสิบวัน และมีลิง
 มาช่วยให้ขึ้นจากเหวโดยให้เกาะหลังขึ้นมา พอขึ้นมาได้ ลิงหลับไปเพราะเหนื่อย
 มาก ข้าพเจ้าคิดช่วยอยากกินเนื้อลิงก่อนเดินทางกลับบ้าน จึงใช้ก้อนหินทุบศีรษะ
 ทำให้ลิงมีตัวเปื้อนเลือด แล้วมองดูข้าพเจ้าด้วยน้ำตา พลังพูดว่า ท่านอย่าทำ
 ร้ายข้าพเจ้าเลย ขอท่านจงมีแต่ความเจริญ ท่านอย่าทำกรรมชั่วเลย ท่านมีอายุ
 มาก ควรจะห้ามปรามคนเหล่านี้ ข้าพเจ้าได้ทำร้ายผู้ที่ช่วยให้ขึ้นมาจากเหว ยัง
 มาประทุษร้ายมิตรอีก แม้ถูกทำร้ายอย่างนี้ ลิงก็ยังพูดว่า ขอท่านจงเดินตามหลัง
 เรามาเถิด แต่ให้อยู่ห่าง ๆ แล้วบอกทางไปยังถิ่นมนุษย์อีกด้วย ลิงล้างเลือดที่
 เปื้อนศีรษะ เช็ดน้ำตาแล้วกระโดดเข้าป่าไป ข้าพเจ้าถูกลิงสอนโอวาอย่างนี้แล้ว
 ทุกข์ใจมาก จึงลงไปยังแม่น้ำเพื่อจะดื่ม น้ำได้ปรากฏแก่ข้าพเจ้าเหมือนเลือด
 พล่านเพราะไฟ เจือด้วยเลือด เหมือนข้าเลือดข้าหนอง หยาดน้ำถูกข้าพเจ้า
 เท่าไร ฝืนขนาดใหญ่เท่าผลมะตูมก็เกิดขึ้นเท่านั้น ข้าพเจ้ามีตัวเป็นหนอง เหมือน

มาก จะเดินทางไปทางไหน ก็มีแต่คนห้ามบอกว่าอย่าเดินมาทางนี้ จงหลีกเลี่ยง อย่าได้เดินผ่านพวกเขาเลย บัดนี้ ข้าพเจ้าเสวยผลกรรมของตน อยู่อย่างมีทุกข์ เป็นเวลา ๑๐ ปี นี่คือการที่ข้าพเจ้าได้กระทำไว้ ขอความเจริญจงมีแก่ท่าน ขอพระองค์อย่าประทุษร้ายมิตรเลย เพราะคนประทุษร้ายมิตรจัดเป็นคนเลว ผู้ประทุษร้ายมิตร ย่อมเป็นโรคเรื้อน กลาก คนประทุษร้ายมิตร ตายแล้วย่อมไปเกิดในนรก คนประทุษร้ายย่อมเป็นดังที่ข้าพเจ้าประสบอยู่นี้ เมื่อชวานากกล่าวอย่างนี้แล้ว แผ่นดินก็ให้ช่อง เขาตายแล้วไปเกิดในอเวจีมหานรก ครั้นแล้ว พระราชาก็เสด็จกลับเข้าสู่พระนคร

อ่านเรื่องราวของลิงที่เป็นตัวเอก เป็นอย่างไรบ้าง คงได้เห็นว่ ลิงมีความฉลาดมากน้อยเพียงไร ตื่นน้ำโดยใช้หลอดดุกก็เคยทำมาแล้ว ในด้านเกี่ยวกับปัญญา ลิงเคยใช้ปัญญาเอาตัวรอดได้ เช่น พุดกับสิ่งที่ไม่เคยพุดได้ ก็ทำให้ชีวิตรอดมาแล้ว เคยใช้ปัญญาสู้กับมนุษย์จนสามารถช่วยเหลือพวกพ้องได้ ในด้านการทำบุญ ลิงก็มีใจเป็นบุญเคยถวายของที่เป็นรสเลิศแก่พระพุทธเจ้าที่เดียว ด้านการเป็นผู้นำ ก็สามารถช่วยเหลือบริวารให้พ้นภัย แม้ตัวเองจะตายก็ยอมทำ นับได้ว่าเป็นผู้นำที่สมบูรณ์ ด้านการสอนคน ลิงให้แง่คิดว่าคนเราไม่รู้จักคำว่าไม่เที่ยงของสรรพสิ่งดีพอ เพราะชอบพูดแต่คำว่าของเรา ๆ อยู่เสมอ ในด้านแรงกรรม จะเห็นได้ว่า คนที่ไปทำร้ายผู้ที่เลี้ยงพ่อและแม่ จะได้รับความทุกข์อย่างมาก และในปัจจุบันทันที และยังมีเรื่องที่ยังมองข้ามไม่ได้คือ อำนาจของภรรยา ฝ่ายผู้เป็นสามีก็ตกอยู่ในอำนาจ ทำให้ในบางครั้ง สามีทำสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เช่น แกล้งผูกมิตรแล้วคิดทรยศภายหลัง ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ และมีเรื่องหนึ่ง คนที่อกตัญญู จะได้รับผลทันตาเหมือนกัน ในเรื่องราวเหล่านี้ ควรใส่ใจให้ดี ก็คงได้รับประโยชน์บ้าง

ในประเด็นที่ลิงที่เป็นตัวรอง มีเรื่องราวเกี่ยวกับลิงอันแสดงลักษณะต่าง ๆ อันเป็นไปในด้านดีหรือชั่ว ในด้านดี เช่น มีสัมมาคารวะ เชื่อฟัง ในด้านชั่ว เช่น ประสัต์วประทุษร้ายมิตร ชอบรังแกผู้อื่น ในบางครั้ง ลิงก็เสียรู้คนเหมือนกัน ลิงที่เสียหน้าซึ่งถูกทำร้ายถึงกับจดจำการทำของเจ้านายได้ ลิงจอมปลอมหลอกให้คนหลงเชื่อ ลิงมีความคิดต่างจากคนเกี่ยวกับน้ำในเรื่องคน

ใช้สิงหรต้นน้ำดื่ม ลิงชอบทำลายสิ่งที่คืออยู่แล้วชอบบอกรู้อยากเห็นหรือทั้งสิ่งของ ลิงจอมอุบาทว์เล่นแปลกจึงทำให้เพื่อนทำร้ายเอา ลิงอยากสอนคนเกี่ยวกับเรื่อง ฌาน ลิงซีโมโคนที่ชอบว่าลึงอย่างนั้นอย่างนี้ ลิงทนฟังไม่ได้ หรือลึงก็เคยถือศีล บำเพ็ญทานมาแล้ว ซึ่งในการทำนั้น ก็มีทั้งในด้านดีและชั่ว ดังมีเรื่องราวที่น่าสนใจต่อไปนี้

๑๔. ลิงยอมอ่อนน้อม (ตัตติรชาดก^{๑๔})

นานมาแล้ว พระพุทธเจ้าเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกกกระหาณ ป่าหิมพานต์ มีสัตว์ ๓ สหาย คือ นกกกระหาณ ลิงและช้าง อาศัยอยู่ที่ต้นไทรใหญ่ต้นหนึ่ง ครั้งแรก สัตว์ ๓ สหายนั้นไม่เคารพกันและกันอยู่ ไม่มีใครยอมใคร มีความประพฤติไม่เสมอกัน เพราะไม่รู้ว่าใครเกิดก่อน อยู่มาวันหนึ่ง สัตว์เหล่านั้นปรึกษากันว่า พวกเราอยู่อาศัยด้วยอาการอย่างนี้ ไม่เป็นการสมควรเลย น่าจะมีทางแก้ไข พวกเราทั้ง ๓ นี้ ผู้ใดแก่กว่า เราต้องการทำความเคารพมีการกราบไว้เป็นต้นแก่ผู้หนึ่ง ตั้งอยู่ในโอวาทของผู้หนึ่งเกิด วันหนึ่ง สัตว์ทั้งสามมาปรึกษากันว่า ในพวกเรา ใครเป็นผู้แก่กว่านะ แล้วต่างก็ถามกันและกันว่า สหายทั้งหลาย พวกท่านรู้จักต้นไทรนี้ ตั้งแต่มันโตแคไหน ที่นั่น ช้างตอบว่า สหายทั้งหลาย ในเวลาเราเป็นลูกช้างน้อย ๆ เดินหากินกับแม่อยู่แถวนี้ กอไทรนี้อยู่ในระหว่างขาทั้ง ๒ และในเวลาที่เราโตขึ้น กิ่งยอดของไทรนี้ระสือคือเราเลย อย่างนี้เราจึงรู้จักต้นไทรนี้ ตั้งแต่มันยังเป็นกอเล็ก ๆ ลิงตอบว่า สหายทั้งหลาย เราเมื่อเป็นลูกลิงน้อยตีมนมอยู่ นั่งที่พื้นดิน ไม่ต้องชะเง้อคอเลย กัดกินยอดอ่อนของต้นไทรนี้ได้ อย่างนี้ เราจึงรู้จักต้นไทรนี้ตั้งแต่มันยังเล็ก นกกกระหาณตอบว่า สหายทั้งหลาย ครั้งก่อน ต้นไทรใหญ่นี้ มีอยู่ที่โน้น เรากินผลของมันแล้ว ถ้ายอจจาระลง ณ ที่นี้ ต้นไทรนี้เกิดจากอจจาระนั้น อย่างนี้ เราจึงรู้จักต้นไทรนี้ ตั้งแต่เวลามันเกิด ฉะนั้น เราจึงแก่กว่าท่านทั้งหลาย ตั้งแต่นั้นมา ลิง ช้างทั้ง ๒ นั้น ก็กล่าวกับนกกกระหาณว่า ในเมื่อท่านแก่กว่า พวกเราก็จะสักการะ เคารพ นับถือบูชา ทั้งจักไหว้ ต้อนรับ ประนินับติดูแลท่าน อยู่ในโอวาทของท่าน ตั้งแต่นี้ต่อไป ท่านโปรดให้การแนะนำเราทั้งสองด้วย แล้วปฏิบัติโอวาทตามที่นกกกระหาณกล่าวสอน แม้นนกกกระหาณก็ให้สัตว์ทั้ง ๒ ตั้งอยู่ในศีล แม้นตนเองก็สมาทานศีล

^{๑๔} พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ข้อ ๓๗ หน้า ๑๕-๑๖, ชาดกอรุณกถา ภาค ๑ หน้า ๓๐๐-๓๐๑

เช่นกัน สัตว์ทั้ง ๓ นั้น ตั้งอยู่ในศีล มีความเคารพยำเกรงกันและกัน มีความประพฤตินิยมกัน ในเวลาสิ้นอายุแล้ว ก็ไปสวรรค์แล

๑๕. ลิงเสียวู้ (มหาสารชาตก ^{๑๕})

นานมาแล้ว สมัยที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์ เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ของพระเจ้าพรหมทัต ได้คิดอุบายเพื่อจับลิงซี้ขโมยเครื่องประดับของพระเทวี โดยการทำเครื่องประดับใหม่สวมใส่ให้ลิงอีกตัวหนึ่ง เมื่อลิงตัวซี้ขโมยเครื่องประดับเห็นเช่นนั้น จึงนำมาใส่บ้าง พระโพธิสัตว์จึงจับตัวได้ ทั้งได้รับคำสรรเสริญจากพระราชาว่า เมื่อถึงยามคับขันประชาชน ต้องการคนกล้าหาญ เมื่อถึงคราวปรีการาชการไม่ต้องการคนพูดพล่าม เมื่อยามมีข้าวน้ำ ทำให้คิดถึงคนรักยามเกิดปัญหาช่วยต้องการบัณฑิตเสมอ

๑๖. ลิงก็มีหัวใจ (สาลกชาตก ^{๑๖})

นานมาแล้ว สมัยที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกุฎุมพี อยู่ในกรุงพาราณสี พระองค์พอเติบโตแล้ว ก็เลี้ยงชีวิตด้วยการขายข้าว หมองูคนหนึ่งเลี้ยงลิงไว้ แล้วให้ลิงเป็นเพื่อนเล่นกับลิง ออกแสดงให้ชาวบ้านได้ชม นำเงินมาเลี้ยงชีพ พอได้ฟังว่าในเมือง มีงานมหรสพ หมองูก็นำลิงไปฝากให้ท่านกุฎุมพีช่วยดูแล หมองูเล่นมหรสพตลอด ๗ วัน เมื่อครบกำหนด เขาจึงมารับลิงกลับคืน ลิงพอได้ฟังเสียงหมองูเท่านั้นออกไปจากร้านขายข้าว หมองูได้ใช้หว่ายเขี่ยนมมันต่อหน้าพระโพธิสัตว์ผู้ใจดี พอจับลิงได้แล้ว ก็พามันไปพักอยู่ที่อุทยาน แล้วกลับไป ลิงรู้ว่าหมองูหลบ จึงแก้เชือกที่มัดออก ขึ้นกินมะม่วงสุก แล้วขว้างเม็ดมาถุกหมองู หมองูตื่นขึ้นพยายามพูดอ่อนน้อมให้มันลงมาว่า พ่อลิง เจ้าเป็นลูกคนเดียวของพ่อ และเจ้าจักได้เป็นใหญ่ในทรัพย์สมบัติของพ่อนะ พ่อลิงลงมาจากต้นไม้เถิด เราจะพากันกลับบ้านเดี๋ยวนี้แหละ แม้หมองูจะอ่อนน้อมอย่างไร ก็ไม่เป็นผล แกรมยังโดนลิงตำหนิว่า ท่านเข้าใจว่าเราเป็นสัตว์ใจดี มิใช่หรือ ทำไมจึงเอาเรียวไม้ไผ่เขี่ยเราเล่า เราพอใจที่อยู่ในป่ามะม่วงนี้แหละ ท่านจงกลับบ้าน

^{๑๕} พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ข้อ ๙๒ หน้า ๓๔, ชาตกอรรถกถา ภาค ๒ หน้า ๑๙๕-๑๙๘

^{๑๖} พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ข้อ ๑๙๘-๑๙๙ หน้า ๑๑๘, ชาตกอรรถกถา ภาค ๓ หน้า ๒๖๗-

ไปเสียเถิด แล้วรีบเข้าป่าไป ส่วนหมองูก็เดินทางกลับบ้านอย่างมีความเสียใจเป็นที่สุด

๑๗. . ลิงกับหมองู (อหิตุณทิกชาดก ^{๑๗})

นานมาแล้ว สมัยที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็น คนชายช้ำเปลือก เลี้ยงชีพอยู่ในเมืองแห่งหนึ่ง ต่อมาได้มีหมองูคนหนึ่งนำลิงมา ให้เล่นกับงู เมื่อมีงานฉลองในเมืองก็ฝากลิงไว้กับพระโพธิสัตว์ แล้วนำงูไปแสดง หาเงิน แม้พระโพธิสัตว์ก็ให้อาหารเลี้ยงดูลิงอย่างดี เมื่องานฉลองครบ ๗ วันเลิก แล้ว หมองูหยุดการแสดง ก็มารับลิง เมื่อได้รับลิงแล้ว ก็ใช้หว่ายตีต่อหน้าพระ โพธิสัตว์ แล้วจึงลงไปผูกไว้ในอุทยานแล้วกลับไป ลิงได้โอกาสจึงค่อย ๆ แกะเชือก ออกแล้วขึ้นต้นมะม่วงนั่งกินมะม่วง หมองูตื่นขึ้นมาเห็นลิงอยู่บนต้นมะม่วงพูด หวานล่อม เพื่อจับลิงว่า เพื่อนผู้หน้าตาตงงาม เราแพ้การพนันสกา มา เจ้าโยน มะม่วงมาให้เราบ้างซิ เราจะได้กินเพราะความพยายามของเจ้า เพราะเจ้าแบ่งให้ เรานะ ลิงกล่าวว่า ท่านชมเราด้วยคำไม่จริง ท่านได้ยินหรือได้เห็นลิงตัวไหนบ้าง ที่มีใบหน้านาม การที่ท่านตีเราต่อหน้าคนชายช้ำ เราก็จำได้ดี เราเมื่อระลึกถึง การนอนที่เป็นทุกข์ ถึงแม้ท่านจะให้ เป็นพระราชาก็แล้วขอมะม่วง เราก็ไม่ยอมให้ หรอก เราถูกท่านตีมาตลอด เราควรที่จะเป็นเพื่อนกับคนที่มีชาติตระกูล นิสัยดี มีน้ำใจ แม้กล่าวอย่างนี้ ก็กระโดดเข้าไปในอุทยานอย่างรวดเร็ว

๑๘. ลิงปลอม (กปิชาดก ^{๑๘})

นานมาแล้ว สมัยที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นฤาษี อยู่ในแคว้นกาสิ ก่อนหน้านั้น พระองค์ดำรงชีวิตอย่างชาวบ้านทั่วไป เมื่อภรรยา ตาย ก็พาลูกน้อย เข้ามาอยู่ในป่าหิมพานต์ สร้างบรรณศาลา แล้วบำเพ็ญพรตอยู่ ในป่า ในขณะที่ทั้งสองกำลังนั่งฌีงไฟอยู่บนเตียง หลังจากฝนตกอย่างหนัก โดย ตาบสผู้พ่อนอนให้ตาบสลูกนวดเท้าให้ ลิงตัวหนึ่งปลอมตัวเป็นฤาษีมาขอไฟ ฤาษี น้อยเห็นฤาษีปลอมมา ทำที่ยืนหนาวสั่นอยู่ข้างนอกอาคาร จึงร้องเชื้อเชิญให้เข้า

^{๑๗} พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ข้อ ๘๐-๘๔ หน้า ๒๐๕-๒๐๖, ชาตกอรรถกถา ภาค ๔ หน้า ๔๐๖-๔๑๘

^{๑๘} พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ข้อ ๒๐๐-๒๐๑ หน้า ๑๑๙, ชาตกอรรถกถา ภาค ๓ หน้า ๒๖๙-๒๗๑

มาข้างในมาผิงไฟด้วยกัน เพื่อให้คลายหนาว พระโพธิสัตว์จึงลุกขึ้นมองดูก็รู้ว่า เป็นลิง ท่านจึงสอนลูกน้อยว่า ผู้นี้ไม่ใช่ญาติผู้ยินดีในความสงบและความสำรวม หรอก มันเป็นลิงที่ชอบห้อยโหนไปตามต้นมะเดื่อ เป็นสัตว์เลว มีสันดานหยาบ มักโกรธ และประทุษร้ายบ้านเรือน ถ้าให้มันเข้ามาข้างใน มันก็จะรื้อ และเผา บรรณศาลานี้เสีย จากนั้น พระโพธิสัตว์ ก็ได้เอาค้อนฟันที่ติดไฟไล่สิ่งออกไป ถึง กระโดดเข้าป่าไปแล้ว ไม่กลับมาที่นั่นอีก พระโพธิสัตว์ สอนลูกน้อยให้เจริญมาน ทั้งสองพ่อลูก ต่างมีมานไม่เสื่อม พอตายแล้ว ก็ไปเกิดในพรหมโลกแล

๑๙. ความคิดลึง (อารามทุสกชาดก^{๑๙})

นานมาแล้ว สมัยที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์ เสวยชาติ เป็นบัณฑิต ณ เมืองแห่งหนึ่ง ซึ่งทุกปี จะมีการจัดงานนักขัตฤกษ์ เมื่อประธานได้ตีกลองเปิด งานแล้ว พวกชาวเมืองก็จะไปเที่ยวงานกันเป็นที่สนุกสนานยิ่งนัก ในเวลานั้น ณ ราชอุทยานมีพวกลิงอยู่ในสวนจำนวนมาก เมื่อเริ่มงานนักขัตฤกษ์แล้ว คนเฝ้า สวนอยากจะไปเที่ยวชมงานมหรสพบ้าง จึงเข้าไปคุยกับหัวหน้าลิงบอกให้รู้ว่า เราต้องการไปเที่ยวเปิดหูเปิดตาบ้าง พวกท่านช่วยรดน้ำต้นไม้ได้ไหม ทั้งบอก เหตุผลกับหัวหน้าลิงอีกว่า ทำไม เราจะต้องรดน้ำต้นไม้ เพราะต้นไม้มีคุณมาก อีกทั้งพวกท่านยังเคี้ยวกินผลและใบของต้นไม้ด้วย ท่านพร้อมกับบริวารช่วยรด น้ำต้นไม้เล็ก ๆ จนกว่าเราจะกลับมาได้ไหม หัวหน้าลิงรับปากว่ารดน้ำได้ เมื่อหา ผู้ที่จะรดน้ำต้นไม้แล้ว ก่อนจะไป คนเฝ้าสวนยังมอบถังใส่น้ำและขันรดน้ำไว้ แล้ว ไปเที่ยวในเมือง พวกลิงต่างถือถังน้ำและขันน้ำไปตักน้ำที่แม่น้ำ แล้วรดต้นไม้ที่ยัง เล็ก ๆ อยู่ ขณะที่กำลังจะรดต้นไม้ หัวหน้าลิงบอกกับลูกน้องว่า ธรรมดาน้ำควร รักษา เพราะเป็นของหายาก ตักมาก็ลำบาก เมื่อพวกเจ้าจะรดน้ำต้นไม้เล็ก ๆ ก็ จงถอนมันขึ้นมาดูรากก่อนว่ายาวมากน้อยเพียงไร หากรากยาวมาก ก็รดน้ำให้ มาก หากรากสั้น ก็รดแต่น้อย เพราะน้ำของเราว่าจะตักขึ้นมาได้ลำบากนักหนา พอรับคำสั่งอย่างนั้น พวกลิงต่างพากันถอนต้นไม้เล็ก ๆ ขึ้นมาดูราก แล้วรดน้ำ ตามความยาวและสั้นของราก ขณะที่พวกลิงต่างพากันช่วยกันถอนต้นไม้เพลิน อยู่ บัณฑิตโพธิสัตว์ได้เดินทางผ่านมาพบเข้า จึงกล่าวว่า พวกเจ้าถอนต้นไม้เล็ก ๆ ขึ้นมาดูราก แล้วรดน้ำทำไมกัน พวกลิงก็ตอบว่า พวกเราทำได้ตามที่หัวหน้าลิง

^{๑๙} พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ข้อ ๔๖ หน้า ๑๙, ชาดกอรรถกถา ภาค ๒ หน้า ๒๐-๒๑

สั่งไว้ บัณฑิตโพธิสัตว์จึงกล่าวว่า โอหนอ ต้นไม้เล็กๆ ตายหมดแน่คราวนี้
ธรรมดาคนโง่ บางทีคิดว่าจะทำประโยชน์ กลับทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เลย ผู้ไม่
ฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ถึงจะบำเพ็ญประโยชน์ ก็ไม่สามารถจะนำความสุขมา
ให้ได้เลย คนมีปัญหาบ่อยทำประโยชน์ให้เสียหาย เหมือนลิงเฝ้าสวนนี้แหละ
แล้วติเตียนหัวหน้าลิงว่าทำอย่างนี้ไม่ถูกต้อง แล้วได้บอกวิธีรดน้ำที่ถูกต้องแก่
พวกลิง ก่อนที่จะเดินทางต่อไป

๒๐. อย่าใช้ให้ลิงทำงาน (อารามทุสกชาติก^{๒๐})

นานมาแล้ว สมัยที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็น
บัณฑิต คราวหนึ่ง เมื่อในเมือง มีงานฉลองมหรสพ คนเฝ้าสวนอยากไปเที่ยวชม
งานบ้าง จึงได้กล่าวกับพวกลิงว่า ต้นไม้มีคุณค่าต่อเรามาก เราต้องการจะเที่ยวสัก
๗ วัน พวกเจ้าช่วยรดน้ำที่ต้นไม้ซึ่งได้ปลูกใหม่ ๆ ได้ไหม พวกลิงก็ตอบว่า ได้ เมื่อ
ได้ลิงรดน้ำให้แล้ว ก่อนจะไป ก็มอบถังน้ำให้แก่ฝูงลิงแล้วไป จากนั้นพวกลิงเมื่อ
จะรดน้ำ ที่ต้นไม้ซึ่งปลูกใหม่ ๆ หัวหน้าลิง ก็บอกลูกน้องว่า น้ำหายากทุกฤดูกาล
เราควรรักษาเอาไว้ ก่อนจะรดต้นไม้ที่ปลูกใหม่ พวกเจ้าจงถอนรากขึ้นมาดูก่อน
หากรากยาว ก็รดน้ำให้มาก ถ้ารากสั้นก็รดน้ำให้น้อย พอได้รับคำสั่งแล้ว พวกลิง
บางตัวช่วยกันถอนต้นไม้ขึ้น บางตัวช่วยกันปลูกต้นไม้ บางตัวก็รดน้ำ ในขณะที่
พระโพธิสัตว์ซึ่งกำลังเดินทางไปยังเมือง เห็นพวกลิงช่วยกันถอนต้นไม้แล้วปลูก
รดน้ำ ก็ถามว่า ใครสั่งให้พวกเจ้าทำอย่างนี้ พอได้ฟังว่า หัวหน้าลิงสั่ง บอกว่า ลิง
หัวหน้า ยังมีปัญญาแค่นี้ ส่วนลิงที่เหลือ จะมีปัญญาเช่นไรเล่า พวกลิงฟังคำของ
พระโพธิสัตว์แล้วกล่าวว่า ท่านยังไม่รู้ จึงได้ติเตียนพวกเรา พวกเราไม่เห็นราก
แล้ว จะรู้ได้อย่างไรว่า ต้นไม้หยั่งรากลึกแค่ไหนเพียงไรเล่า พระโพธิสัตว์จึงกล่าว
ว่า เราไม่ได้ติเตียนพวกเจ้าที่เป็นลิงหรือ แต่ผู้ที่ควรจะถูกตำหนิ คือ ผู้ที่สั่งให้
พวกเจ้ารดน้ำต่างหาก แล้วบอกวิธีรดน้ำที่ถูกต้องแก่พวกลิง แล้วเดินทางต่อไป

๒๑. ลิงจอมอุบาทว์ (กัจฉปชาติก^{๒๑})

นานมาแล้ว สมัยที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นฤาษี
พระองค์ได้บำเพ็ญสมณธรรมอยู่ในอาศรมในป่า วันหนึ่ง ขณะที่ท่านนั่งเข้าฌาน

^{๒๐} พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ข้อ ๑๙-๒๑ หน้า ๑๒๔, ชาตกอรรถกถา ภาค ๔ หน้า ๒๙-๓๑

^{๒๑} พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ข้อ ๖๗-๖๙ หน้า ๑๓๕, ชาตกอรรถกถา ภาค ๔ หน้า ๙๔-๙๕

อยู่ ได้มีลิงตัวหนึ่งมาทำอนาจารโดยเสพช่องหูของท่าน แต่ท่านก็อดทนได้ วางใจ เป็นอุเบกขานิ่งเฉย หาได้โกรธหรือแสดงอาการประทุษร้ายแต่อย่างใดไม่ เมื่อถึง เห็นว่าฤาษีไม่สนใจ ไม่ว่าจะกล่าวอะไรเลย ก็เดินจากไป ในขณะที่นั้น ลิงเห็นเต่าตัว หนึ่งเดินมา จึงคิดอยากจะเสพอีก จึงไปเสพที่ปากเต่า เต่าจึงจับอวัยวะสืบพันธุ์ ของมันไว้ จึงทำให้มันได้รับทุกข์มาก ก็คิดว่าใครหนอจะช่วยเราได้ก็เห็นว่า ท่าน ฤาษีคงจะช่วยได้ จึงไปหาท่านฤาษี มันเดินอุ้มเต่าเหมือนคนเดินอุ้มท้อง เข้าไป ขอร้องให้ฤาษีช่วยเหลือ พระโพธิสัตว์เมื่อจะล้อเล่นกับลิงทุศีลจึงกล่าวว่า ใคร หนอเดินมาเหมือนคนที่ถืออาหารมาเต็มถาด เหมือนพราหมณ์ได้ลาภเต็มมือ เจ้า ไปเที่ยวภิกขาจารที่ไหนหนอ เข้าไปหาผู้มีศรัทธาคนใดมา เมื่อลิงกล่าวว่า ข้าพเจ้าเป็นลิงทุศีล ประพฤติลามก โง่เขลา จับต้องสิ่งที่ไม่ควรจับต้อง ขอความ เจริญจงมีแก่ท่าน ขอท่านจงช่วยข้าพเจ้าด้วยเถิด ข้าพเจ้าหลุดพ้นแล้วจะไปยัง ภูเขาเลย พระโพธิสัตว์จึงเจรจากับเต่าว่า ธรรมดาเต่า เป็นต้นตระกูลกัสสปโคตร ลิงเป็นต้นตระกูลโกณฑัญญโคตร ท่านจงปล่อยโกณฑัญญะเถิด ท่านได้เคยร่วม เมถุนกันมาแล้ว เต่าได้ฟังคำของพระโพธิสัตว์แล้วก็เชื่อฟัง จึงได้ปล่อยอวัยวะ สืบพันธุ์ของลิง ลิงพอเป็นอิสระแล้วก็ไหว้พระโพธิสัตว์ แล้วหนีไป ไม่กลับมา แกล้งพระโพธิสัตว์อีกเลย แม้เต่าก็ลาพระโพธิสัตว์กลับไปที่อยู่ของตน พระ โพธิสัตว์เจริญญาณแล้ว ตายแล้ว ไปบังเกิดในพรหมโลก

๒๒. ลิงอยากสอน (โกมาริยปุตตชาดก ^{๒๒})

นานมาแล้ว สมัยที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็น พราหมณ์ ในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง พระองค์มีอาชีพทำทอง อยู่ต่อมา ก็ออกบวชเป็น ดาบสอยู่ในป่าหิมพานต์ ณ ที่นั้น มีดาบสทั้งหลายชอบเล่นคึกคะนอง อยู่ในป่า หิมพานต์ ไม่มีการบำเพ็ญมานเลย หาอาหารมาจากป่าแล้ว ก็เคี้ยวกินอย่าง สนุกสนานแล้วปล่อยเวลาให้ผ่านไปด้วยความคะนอง ณ ที่ใกล้อาศรมของพวก ดาบสมีลิงตัวหนึ่ง มันชอบเล่นคะนอง หลอกหน้าหลอกตาต่อพวกดาบสเหล่านั้น ดาบสเหล่านั้นอยู่ในที่นั้นเป็นเวลานานแล้วย้ายไปอยู่ยังถิ่นมนุษย์ ตั้งแต่พวก ดาบสไปแล้ว พระโพธิสัตว์ ก็อยู่ในที่นั้นเพียงผู้เดียว ลิงก็มาหลอกท่านพระ

^{๒๒} พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ข้อ ๑๔๕-๑๔๗ หน้า ๑๕๓-๑๕๔, ชาดกอรรถกถา ภาค ๔ หน้า ๑๙๑-๑๙๓

โพธิสัตว์เหมือนเดิม พระโพธิสัตว์ดีดนี้กล่าวบอกว่า เจ้าเมื่ออยู่กับเรา ควรสงบ ควรที่จะอยู่อย่างมีศีล ตั้งแต่นั้นมา ถึงตัวนั้นก็สงบ หลังจากนั้น พระโพธิสัตว์ก็ไปที่อื่น ต่อมาพวกดาบสที่คึกคะนองได้กลับมาอยู่ที่เดิมอีกก็ทักทายถึง แต่ถึงไม่ หลอกหน้าหลอกตาเหมือนก่อน จึงถามว่า เมื่อก่อน เจ้าได้โลดเต้นเล่นคะนอง มิใช่หรือ เจ้ามาทำกิริยาของลิงในอาศรมของพวกเรา พวกเราไม่พอใจปกติของ เจ้าเลย ลิงกล่าวว่า เพราะว่าฉันทบริสุทธ้อย่างยิ่ง เราได้รับคำสอนมาแล้วจาก ดาบสที่สอนว่าให้ทำตนสงบ พวกท่านอย่าได้สำคัญเราเหมือนเมื่อก่อนเลย เราได้ เรียนเรื่องฉันทมาแล้ว และได้เข้าฉาน ดาบสเหล่านั้นก็กล่าวว่า ถ้าคนจะฟัง หวานพีชลงบนแผ่นหิน และฝนจะฟังตกลงมาก็ตาม พีชนั้นจะฟังออกขึ้นมาหาได้ ไม่ ฉานอันบริสุทธ้อย่างยิ่ง ถึงเจ้าจะได้สดับมาแล้ว แต่เจ้าก็ยังอยู่ห่างไกลจาก ภูมิฉานนั้นอยู่ดี แล้วติเตียนลิงที่ทำที่เป็นนั่งเข้าฉาน โดยประการต่าง ๆ แต่ ดาบสเหล่านั้น กลับได้คิดว่า ลิงนี้ถึงเป็นสัตว์ดิรัจฉานก็ยังคิดจะเข้าฉาน พวกเรา เป็นคนดีกว่าลิง จะไม่คิดเข้าฉานหรือ แล้วทำตนเป็นผู้สงบ ไม่ประมาท เริ่ม บำเพ็ญฉาน ตั้งแต่นั้นมา

๒๓. ลิงจอมทำลาย (ปฎุทสกชาดก ^{๒๓})

นานมาแล้ว สมัยที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็น พราหมณ์ อยู่ครองเรือน วันหนึ่ง พระองค์เดินทางไปอุทยาน ในที่นั้น มีพวกลิง อยู่เป็นจำนวนมาก คนเฝ้าอุทยานทำท่อไปไม้ให้ตกมาบนพื้นดิน หัวหน้าลิงพร้อม บริวาร ก็ช่วยกันทำลายรื้อทิ้งเสีย พระโพธิสัตว์ได้บอกลิงว่า เจ้าทำลายท่อไปไม้ เช่นนี้ไม่ดีนะ น่าจะหาสิ่งที่ดีกว่าเดิมนะ แล้วบอกอีกว่า ท่านเห็นจะเป็นผู้ฉลาด ในการทำท่อไปไม้เป็นแน่ จึงได้รื้อมันเสีย คงจะกระทำพวงไปไม้อื่นให้ดีกว่าเป็น แน่ หัวหน้าลิงฟังแล้วกล่าวว่า พ่อแม่ของเราหาเป็นผู้ฉลาดในการทำพวงไปไม้ไม่ ธรรมดาของลิงเป็นอย่างนี้ พ่อแม่ของพวกเราก็เป็นอย่างนี้ ชอบทำลายสิ่งของที่เขาทำไว้ แต่ทำให้ดีเหมือนเดิมไม่ได้ พระโพธิสัตว์จึงกล่าวว่า ธรรมของพวกเจ้า ยังเป็นเช่นนี้ แล้วสภาพที่ไม่ใช่ธรรมของพวกเจ้าจะเป็นเช่นไร ขอพวกเราอย่าได้ เห็นธรรมหรือสภาพที่มีใช้ธรรมของพวกเจ้าในกาลไหน ๆ เลย แล้วเดินทางต่อไป ไม่ใส่ใจถึงสิ่งที่ชอบทำลายอีกเลย

^{๒๓} พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ข้อ ๘๘-๙๐ หน้า ๑๔๐, ชาดกอรรถกถา ภาค ๔ หน้า ๑๒๖-๑๒๗

๒๔. ลิงจอมประทุษร้าย (กฏิทุสทกชาดก ^{๒๔})

นานมาแล้ว สมัยที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกขมิ้น ทำรังอยู่ในป่าหิมพานต์ ณ ที่นั้น มีลิงตัวหนึ่ง เมื่อฝนตกก็หนาวสั่น มาอยู่ใกล้พระโพธิสัตว์ นกขมิ้นโพธิสัตว์เห็นลิงมีความลำบากหนาวสั่น เมื่อจะคุยด้วย จึงกล่าวว่า ศีรษะ มือและเท้าของท่านเหมือนมนุษย์ แต่เพราะเหตุไร ที่อยู่อาศัยของท่านจึงไม่มีเล่า ลิงฟังคำแล้วจึงกล่าวว่า เรามีศีรษะ มือและเท้าเหมือนมนุษย์ ก็จริง แต่ปัญญาอย่างมนุษย์ของเราไม่มี พระโพธิสัตว์ ได้ฟังคำตอบแล้ว จึงกล่าวว่า ผู้มีจิตไม่มั่นคง กลับกลอกประทุษร้ายมิตร ย่อมไม่มีความสุข ท่านจงสร้างปัญญา จงกลับตัวให้มีความเป็นปกติเสีย จงขยันสร้างกระท่อมป้องกันลมและความหนาวเถิด ลิงโกรธที่นกขมิ้นตัวนี้คิดเพียงบังอาจมาสอนมันได้ ก็คิดว่า นกตัวนี้ดำเราว่าไม่มีปัญญาสร้างที่อยู่ เราจักทำให้มันไม่มีที่อยู่ด้วย ในขณะที่ลิงจะเข้าไปจับนั่นเอง นกขมิ้นโพธิสัตว์ก็บินออกจากรังไป ลิงจับได้แต่รังแล้วทำลายจนละเอียด แล้วจากไปทั้งที่ยังมีความโกรธแค้น

๒๕. ลิงถือศีลทำทาน (สสชาดก ^{๒๕})

นานมาแล้ว สมัยที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญากระต่าย อยู่ในป่า ณ ที่นั้น มีชายเขา แม่น้ำและหมู่บ้าน ซึ่งมีทำเลที่ดีมาก และพญากระต่ายยังมีลิงสุนัขจิ้งจอกและนากเป็นสหาย อาศัยอยู่ในราวป่าเดียวกันหาอาหารมาเก็บไว้ในที่อยู่ของตน แล้วจะประชุมกันในตอนเย็นของทุกวันเพื่อพูดคุยกัน กระต่ายจะบอกอยู่เสมอว่า ควรให้ทาน รักษาศีล รักษาอุโบสถ สัตว์นอกนี้ก็ถือปฏิบัติตาม เมื่อเวลาผ่านไป วันหนึ่ง พญากระต่ายมองดวงจันทร์แล้วรู้ว่า พรุ่งนี้จะถึงวันอุโบสถแล้วบอกสหายว่า พรุ่งนี้เป็นวันอุโบสถ จงสมาทานอุโบสถกันเถิด และทานที่ผู้มีศีลถวายย่อมมีผลมากมาย ฉะนั้น หากมีแขกมาหาท่านควรให้ทานจากอาหารที่เก็บไว้กิน แก่แขกที่มาเยือนเถิด สหายทั้งสาม ก็รับคำแล้วกลับมายังที่อยู่ของตน ในวันรุ่งขึ้น นากออกไปแต่เช้าหาอาหารได้ปลาตะเพียนที่ขาวประมงลิมไว้แล้วมาเก็บไว้ในที่อยู่ของตน คิดว่า เราจะกินเมื่อถึง

^{๒๔} พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ข้อ ๘๑-๘๔ หน้า ๑๗๓-๑๗๔, ชาดกอรรถกถา ภาค ๔ หน้า ๒๗๘-๒๗๙

^{๒๕} พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ข้อ ๖๑-๖๔ หน้า ๑๖๙, ชาดกอรรถกถา ภาค ๔ หน้า ๒๕๔-๒๕๘

เวลา แล้วนอนนึกถึงศีลของตน สุนัขจึงจอกได้ออกจากที่อยู่ของตน หาอาหารได้ เนื้อพร้อมเนยใสที่ขาวนาทึงไว้ แล้วนำมาเก็บไว้ในที่อยู่ของตนคิดว่า จะกินเมื่อถึงเวลา แล้วนอนนึกถึงศีลของตน ลิงออกจากที่อยู่ของตน เข้าป่าหาอาหาร ได้ มะม่วงแล้วนำมาเก็บไว้ในที่อยู่ของตน คิดว่าจะกิน เมื่อถึงเวลา แล้วนอนนึกถึงศีลของตน ส่วนกระต่ายคิดว่า เราออกจากที่อยู่ของตนกินหญ้าเป็นอาหาร แล้วนอนในที่อยู่ของตน ก็คิดอีกว่า เรากินหญ้าเป็นอาหาร ถ้ามีคนเดินทางมาขอทาน เราก็ไม่มีอะไรจะให้ทาน เราคงต้องบริจาคชีวิตให้เป็นทานแน่แท้ แล้วได้นอนรักษาอุโบสถศีลอยู่ ท้าวสักกะจึงแปลงกายเป็นพราหมณ์มาทดลองสัตว์ทั้ง ๔ โดยไปขออาหารกับนากก่อน นากได้ให้ปลาตะเพียนแดง ๗ ตัว สุนัขจึงจอกได้ให้เนื้อพร้อมเนยใส ลิงได้ให้ผลมะม่วงที่ตนเก็บไว้ ส่วนกระต่ายไม่มีอาหารสะสมไว้ เมื่อจะสละชีวิตของตนกระโดดเข้ากองไฟให้เนื้อเป็นทานแก่พราหมณ์จึงบอกว่า งา ถั่ว และข้าวสารของกระต่ายไม่มี ท่านจงบริโภคข้าพเจ้าที่สุกด้วยไฟนี้แล้ว บำเพ็ญสมณธรรมอยู่ในป่าเถิด ให้พราหมณ์ก่อไฟแล้วกระโดดเข้ากองไฟ แต่ไม่เป็นอันตราย กระต่ายจึงบอกว่า ท่านก่อไฟเย็นยิ่งนัก ขนของเราไม่มีไหม้เลย นี้ อะไรกัน ท้าวสักกะจึงแสดงตนให้ทราบ กระต่ายจึงกล่าวว่า ท่านหยุดเถิด หากโลกสันนิวาสก็ทดลองเราด้วยทาน ก็จะได้พบว่าเราผู้ไม่เคยให้ เป็นไม่มี ท้าวสักกะอนุโมทนาต่อการกระทำของพระโพธิสัตว์ กล่าวว่า ขอคุณของท่านจงปรากฏชั่วกาลป์ แล้วบิณฑูเขา ถือน้ำจากภูเขาแล้วจารึกภาพรูปกระต่ายไว้บนดวงจันทร์ นำกระต่ายให้มานอนบนหญ้าที่อ่อนนุ่ม ในป่านั้น แล้วกลับไปยังที่อยู่ของตน สัตว์ทั้งสี่สามัคคีกัน บำเพ็ญศีล ให้ทาน รักษาอุโบสถ ตายแล้ว ก็ไปเกิดในสวรรค์แล

อ่านเรื่องราว**ที่เป็นตัวรอง** เป็นอย่างไรบ้าง หากพิจารณาดูให้ดีแล้ว ลิงให้ข้อคิดหลายอย่าง ทำให้เห็นว่า คนที่มีความอ่อนน้อมย่อมมีความสุข ลิงไขว่จะเก่งเสมอไปในบางครั้งก็เสียรู้ได้ การทำให้ผู้อื่นได้อายนั้นจะทำให้ผู้นั้นจดจำไม่ลืม เรื่องแบบนี้ควรระวัง การเลื่อมใสศรัทธาใครนั้น จะดูแลภายนอกยังไม่พอ ต้องดูถึงภายในจิตใจด้วยว่าเป็นอย่างไร การที่จะให้ใครทำงานนั้น จะต้องใช้คนให้ถูกกับงาน เพราะหากใช้คนไม่ถูกกับงาน ก็จะก่อให้เกิดความเสียหายมาก ความชนในบางครั้งก็ก่อความทุกข์ให้ได้ จะชนอะไรก็ตามต้องดูด้วยว่าสมควร

หรือไม่ การสอนนั้น ในบางครั้งสิ่งที่อยู่รอบตัวเราก็ตอนเราได้ หากจะสังเกตให้รอบคอบ จะได้รับความรู้อย่างมากมาย นิยายที่ร้าย ๆ ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนย่อมไม่เป็นที่ปรารถนาของใคร ๆ จะอยู่ที่ใด ๆ ควรจะมีใจเมตตาการุณย์

ส่วนในประเด็นที่**ลิงที่เป็นตัวประกอบ** มีเรื่องราวที่น่าสนใจ เช่น ลิงปลอมตัว ลิงชอบรังแกมิตร ลิงแสดงท่าทางเพื่อให้คนเลื่อมใส เป็นต้นมีดังนี้

๒๖. ลิงปลอมตัว (มัทกกุชาดก^{๒๖})

นานมาแล้ว สมัยที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติดาบส ในตระกูลพราหมณ์ หมู่บ้านกาสิ เจริญวัยแล้ว เรียนหนังสือในสำนักกรุงตักกสิลา ใช้ชีวิตครองเรือน ต่อมานางพราหมณี คลอดลูกชาย พอลูกเริ่มเดินได้ก็ตายลง พระโพธิสัตว์ พอภรรยาตายแล้ว คิดว่า สมควรอยู่ครองเพศนักบวชดีกว่า แล้วลาหมู่ญาติ พาลูกน้อยไปอยู่ป่าหิมพานต์ หาผลไม้กิน วันหนึ่ง ในฤดูฝน เมื่อฝนตก พระโพธิสัตว์ก่อไฟผิง แม้มูกของท่านก็บวชเป็นดาบสเหมือนกัน นั่งบิณฑบาตให้ออยู่ ในเวลานั้น ลิงป่าตัวหนึ่ง หนาวสั่น เห็นไฟที่บรรณศาลา จึงคิดอยากจะผิง บ้างคิดว่า หากเราจะเข้าไปผิง ก็จะถูกคนเหล่านี้ตีได้ แล้วอดผิงไฟด้วย เราควรใช้อุบายแต่งตัวเป็นดาบสแล้วผิงไฟเถิด แล้วไปยื่นทำหน້าย่นอยู่ใต้ต้นตาลต้นหนึ่ง หน้าบรรณศาลา ดาบสน้อยเห็นเข้า แต่ไม่รู้ว่าเป็นลิง จึงบอกให้พ่อทราบว่ามีดาบสแก่คนหนึ่งหนาวสั่น คงจะมาผิงไฟ และบอกพ่อว่า ผมจะไปเรียกให้เข้ามาผิงไฟนะ พระโพธิสัตว์ฟังคำที่ลูกบอกเช่นนั้น จึงลุกขึ้นแล้ว ไปมองดูที่หน้าประตูบรรณศาลา ก็รู้ว่า เป็นลิง จึงบอกลูกว่า ธรรมดาคนจะไม่มีหน້าย่นอย่างนี้หรือ หน้าอย่างนี้เป็นลิง ลูกอย่าเรียกมันให้เข้ามานะ มันเข้ามาแล้วพึงทำลายอาศรมของเรา หน้าตาของพราหมณ์ผู้มีศีล ไม่ได้เป็นเช่นนั้นหรอก ว่าแล้วก็ถือก้อนดินแล้วถามว่า ใครยืนอยู่ตรงนั้นนะ แล้วขว้างให้มันหนีไป แม้มลิงก็ทิ้งเปลือกปอไว้แล้ว ก็ขึ้นต้นไม้รีบหนีไป แล้วพระโพธิสัตว์สอนลูกว่า การได้เห็นแต่เพียงรูปร่างภายนอกที่ดูแล้วน่าเลื่อมใสศรัทธา ยังไม่ถือเป็นประมาณ ต่อเมื่อได้สมาคมแล้ว จึงรู้ว่า มีศีลหรือไม่ หมันเจริญพรหมวิหาร ๔ ตายแล้ว ก็ไปเกิดในพรหมโลกแล

๒๗. ลิงชอบรังแกมิตร (ทุพถียมัทกกุชาดก^{๒๗})

^{๒๖} พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ข้อ ๔๕-๔๖ หน้า ๗๕-๗๖, ชาตกอรรถกถา ภาค ๓ หน้า ๖๗-๖๘

^{๒๗} พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ข้อ ๔๗-๔๘ หน้า ๗๖, ชาตกอรรถกถา ภาค ๓ หน้า ๗๐

นานมาแล้ว สมัยที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติ เป็นพราหมณ์ ณ หมู่บ้านแห่งหนึ่งตำบลกาสิ สมัยนั้น มีบ่อน้ำแห่งหนึ่ง ลึก ทำให้สัตว์ดิรัจฉานลงกินน้ำไม่ได้ คนทั้งหลายมุ่งบุญ เมื่อเดินทางมาที่นี่ ก็แวะตักน้ำ แล้วตักน้ำใส่รางไม้ไว้เพื่อให้สัตว์ทั้งหลายได้ดื่มกิน และที่ใกล้หมู่บ้านนั้น ก็เป็นป่าเกือบทั้งนั้น ต่อมาเมื่อมนุษย์ไม่ได้เดินทางมา ๒-๓ วัน ก็ทำให้สัตว์ไม่มีน้ำดื่ม ลิงตัวหนึ่งกระหายน้ำจึงเที่ยวหาน้ำกิน แล้วเที่ยวไปข้างๆ บ่อน้ำ เดินวนเวียนไปมาอยู่ พระโพธิสัตว์เดินทางผ่านมาเห็นเข้า จึงไปที่บ่อน้ำแล้ว ตักน้ำดื่มแล้ว ยืนล้างเท้าเห็นลิงนั้น รู้ว่ามันกระหายน้ำ จึงตักน้ำไว้ในรางแล้ว แล้วนอนพักผ่อนที่ใต้ต้นไม้แห่งหนึ่ง ลิงดื่มน้ำแล้ว ก็นั่งเล่นอยู่ใกล้ๆ ทั้งลอกหน้าแหกตาหลอกพระโพธิสัตว์ด้วย พระโพธิสัตว์เห็นมันแล้วนึกในใจว่า เมื่อเจ้ากระหายน้ำ เราได้ตักให้น้ำเจ้า แต่พอได้ดื่มน้ำแล้ว เจ้ายังมาหลอกเราอีก การที่เราช่วยเหลือเจ้าซึ่งไร้ประโยชน์สิ้นดี ทั้งบัดนี้ เจ้ายังกระทำเสียงเจี๊ยกๆ อยู่อีก การคบหากับคนชั่วไม่ดีเลย ลิงพอได้ฟังเช่นนั้นกล่าวว่า ท่านสำคัญว่าได้ทำกรรมดีเช่นนี้ให้เราแล้ว แต่บัดนี้ เราจะทำกรรมอย่างหนึ่งให้แก่ท่าน แล้วกล่าวอีกว่า ท่านเคยได้ยิน เคยได้เห็นบ้างไหมว่า ลิงตัวไหนที่ชื่อว่ามิศีล บัดนี้ เราจะขีรดศีรชะท่านอีกด้วย การทำเช่นนี้เป็นธรรมดาของลิง พอได้ยินลิงพูดเช่นนั้น พระโพธิสัตว์ต้องการจะลุกหนี ลิงกระโดดเกาะกิ่งไม้โหนตัวลงมาถ่ายอุจจาระรดศีรชะพระโพธิสัตว์แล้วร้องลั่นอย่างดีใจเข้าป่าไป พระโพธิสัตว์ก็ลุกขึ้นแล้วไปอาบน้ำ เดินทางต่อไป

๒๘. ลิงไร้ปัญญา (กพายมฏฐิชาดก^{๒๘})

นานมาแล้ว สมัยที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ ผู้สั่งสอนธรรมให้กับพระราชา เมื่อเมืองชายแดนเกิดความไม่สงบ เจ้าเมืองลูกหลวงก็ส่งข่าวมารายงานให้ทราบ แต่บังเอิญเวลานั้นเป็นฤดูฝน พระราชาจะออกไปตั้งค่ายพักอยู่ในอุทยาน พระโพธิสัตว์ ก็อยู่ในกองทัพนั้น ก็ได้เห็นว่ากองทัพมีความลำบากมาก ในขณะนั้น เมื่อเจ้าหน้าที่กำลังให้ลูกเตี้ยยกเก้าหลวง ลิงตัวหนึ่งในอุทยาน ซึ่งเป็นลิงเกเร ลงมาจับลูกเตี้ยใส่ปาก แล้วกอบลูกเตี้ยอีกด้วยมือทั้งสอง นิ่งที่กิ่งไม้ จะลงมือกิน ในขณะนั้น ลูกเตี้ยลูกหนึ่งที่มีมันจะกินตกลงพื้น มันก็ทิ้งลูกทั้งหมดที่อยู่ในปากและในมือทั้งหมดเลย แล้ว

^{๒๘} พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ข้อ ๕๑-๕๒ หน้า ๗๗, ชาตกอรรถกถา ภาค ๓ หน้า ๗๓-๗๕

เที่ยวหาลูกเต๋อยที่ตักนั้น ไม่พบลูกเต๋อยนั้น ก็ขึ้นกึ่งไม้อีก นั่งเป็นทุกข์เสียใจ เหมือนคนที่พ่ายแพ้ต่อคดี พระราชาเห็นกิริยาของลิง ตรัสกับพระโพธิสัตว์ว่า เห็นลิงไหม มันทำอาการเช่นนี้ทำไมละ พระโพธิสัตว์ทูลว่า ท่านมหาราช คนที่ฉลาดน้อย จะมองดูแต่ของน้อยไม่ชอบดูของมาก ก็จะทำกรรมอย่างนี้ แล้วทูลอีกว่า ลิงนี้ เป็นลิงโง่แท้ๆ ไม่มีปัญญา มันปล่อยลูกเต๋อยหมดทั้งกำเลย แล้วเที่ยวหาลูกเต๋อยเพียงลูกเดียวที่ตกลงพื้น แล้วทูลอีกว่า พวกเราทั้งชนเหล่าอื่นที่มีความโลภมาก จะเสื่อมจากประโยชน์ส่วนมาก เพราะประโยชน์ส่วนน้อย ดุลจึงเสื่อมจากลูกเต๋อยแล ทั้งกราบทูลทักทวนไม่ให้พระราชายกกองทัพออกไปปราบศัตรูที่ชายแดนในฤดูฝนตกชุก เพราะจะเป็นเหตุให้กองทัพได้รับความลำบากในการเดินทาง พระราชาฟังเหตุการณ์นี้ ทำให้พระราชาได้สติยอมยกกองทัพกลับเมือง แม้พวกโจร พอได้ฟังข่าวว่า พระราชาเสด็จออกปราบขบถ กำลังออกจากเมือง แล้วต่างก็พากันหนีไป

๒๙. ลิงไหว้ดวงอาทิตย์ (อาทิจจุปฏฐานชาดก^{๒๙})

นานมาแล้ว สมัยที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติ เป็นฤาษีอยู่ในป่าหิมพานต์ แคว้นกาสี พระองค์อยู่ในที่นั้นเป็นเวลานาน จึงมีบริวารมาก ได้เป็นถึงเจ้าสำนัก ต่อมา ท่านต้องการจะกินอาหารแบบชาวบ้านบ้างจึงลงมาจากภูเขา พักอาศัยอยู่ในบรรณศาลาแล้วเข้าไปขออาหารยังหมู่บ้านติดชายป่า ณ ที่นั้นได้มีลิงป่าตัวหนึ่ง เมื่อหมู่ฤาษีไปขออาหาร ก็จะมาทำลายสิ่งของหรือบรรณศาลาและทุบหม้อน้ำและคนโทน้ำทิ้งทิ้งซัดไว้อีกด้วย พวกดาบสอยู่จำพรรษา เมื่อถึงฤดูฝน ก็คิดว่า ป่าหิมพานต์มีผลไม้สมบูรณ์แล้ว สมควรจะไปอยู่ ณ ที่นั้นดีกว่า แล้วเดินทางไปบอกลาชาวบ้าน ชาวบ้านก็กล่าวว่า ท่านครับ พรุ่งนี้เราจะถืออาหารไปบรรณศาลา ขอท่านจงรอนันก่อน ในวันรุ่งขึ้น ก็ถือเอาอาหารมากมายไปยังที่นั้น ลิงเกรเห็นเหตุนั้นแล้วคิดว่า เราจะหลอกหลวง ทำให้ชาวบ้านยินดี แล้วนำอาหารมาให้เราบ้าง แล้วทำที่เป็นผู้ทำบาปเพ็ดญตบะ ทำตนเหมือนเป็นคนมีศีล ทำที่เป็นไหว้ดวงอาทิตย์ในที่ไมไกลจากพวกดาบสเท่าไรนัก พวกชาวบ้านเห็นลิงแล้วกล่าวว่า ธรรมดาผู้อยู่ใกล้ผู้มีศีล ก็จะมีศีลได้ แล้วพูดกันว่า บรรดาสัตว์ทั้งหลาย สัตว์ที่ตั้งมั่นอยู่ในศีลมีอยู่ ท่านจงดูลิงยืนไหว้ดวงอาทิตย์

^{๒๙} พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ข้อ ๔๙-๕๐ หน้า ๗๖-๗๗, ชาดกอรรถกถา ภาค ๓ หน้า ๗๑-๗๒

ซี เมื่อได้ยिनชาวบ้านพุทธสรรเสริญถึงเช่นนี้ พระโพธิสัตว์จึงเล่าให้ฟังว่า พวกท่านยังไม่ทราบความประพัตติของลึงตัวนี้ มันทำตัวให้เลื่อมใส แล้วบอกให้ชาวบ้านฟังอีกว่า คนที่ไม่มีรู้ปกติของลึง ก็พากันสรรเสริญมันอย่างนี้ บรรณศาลามันก็รื้อ หม้อน้ำก็ถูกมันทุบ คนโหน้ำก็ถูกมันทำลาย เมื่อชาวบ้านรู้ว่าลึงตัวนี้ทำอาการหลอกลวง จึงใช้ไม้ไล่ตีทิ้งเอาก่อนดินขวางไโลมันไป แล้วเลี้ยงอาหารแก่พวกดาบส พวกดาบสฉันอาหารแล้ว ก็ไปยังป่าหิมพานต์ มีถ้ำไม่เลื่อม ตายแล้วก็ไปเกิดในพรหมโลกแล

๓๐. ใช้ลึงทดสอบปัญญา (คามณิจันทชาดก^{๓๐})

นานมาแล้ว สมัยที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระราชากุมาร เพราะท่านมีหน้าใสมาก งามเลิศ มีนามว่าอาทาสุมุขกุมาร ในระหว่างที่พระกุมารมีพระชนมายุได้ ๗ พรรษา ก็ได้รับการศึกษาไตรเพทและวิชาการทุกแขนง เมื่อมีพระชนมายุได้ ๑๖ พรรษาเต็ม พระราชาบิดาสวรรคต หลังจากที่อำมาตย์พร้อมชาวเมืองจัดงานพระบรมศพเสร็จและได้ทำบุญ ๗ วัน ได้ประชุมกันปรึกษากันว่า พระกุมารยังทรงพระเยาว์เกินไป ยังไม่อาจที่อภิเษกให้ จะต้องทดลองดูพระปัญญาก่อนจึงค่อยอภิเษก พวกอำมาตย์สั่งให้ประดับตบแต่งพระนคร แล้วจัดแต่งสถานที่วินิจฉัยตั้งพระราชบัลลังก์ไว้เสร็จแล้ว จึงไปเฝ้าทูลเชิญพระราชกุมารว่า ขอเชิญพระองค์เสด็จไปทรงวินิจฉัยอรรถคดี จึงจะควรแก่ชัตติยราชประเพณี ฝ่ายอาทาสุมุขกุมารโพธิสัตว์รับคำแล้ว เสด็จไปยังท้องพระโรงพิจารณาคดีพร้อมด้วยข้าราชการบริวารชั้นประทับนั่งบนบัลลังก์ พวกอำมาตย์จึงให้จับลึงตัวหนึ่ง ซึ่งเดินได้ ๒ ขา มาแปลงตัวให้เป็นมนุษย์มองดู เหมือนอาจารย์ผู้รู้จักชัยภูมิดีและไม่ดีแล้วนำเข้ามาสู่ท้องพระโรง กราบทูลให้ทราบว่าเป็นอาจารย์หมอดูพื้นที่รับราชการมานาน ตั้งแต่สมัยพระเจ้าตา เขาชำนาญการดูรู้คุณและโทษในภายใต้แผ่นดิน เพราะมีวิชาคล่องแคล่ว บ้านเรือนที่ท่านผู้นี้ได้รับพระราชทานยังมีอยู่ ขอพระองค์โปรดสงเคราะห์ท่านอาจารย์ผู้นี้ ตั้งไว้ในตำแหน่งอย่างใดอย่างหนึ่งเถิด พระราชากุมารสำรวจดูชายผู้นั้นทรงทราบว่า ผู้นี้ไม่ใช่มนุษย์ ผู้นี้เป็นลึงแล้วดำริต่อไปว่า สัญชาติลึง รู้จักแต่ทำลายสิ่งของที่เขาจัดเขาทำไว้ แต่จะเข้าใจหรือจัดแจงสิ่งที่เขายังไม่ได้นั้นหาไม่ได้ แล้วจึงตรัสว่า

^{๓๐} พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ข้อ ๑๙-๒๑ หน้า ๑๒๔, ชาดกอรรถกถา ภาค ๔ หน้า ๒๙-๓๑

สัตว์นี้ไม่ฉลาดที่จะทำบ้านเรือน มีนิสัยหลุกหลิก หน้าตาเหี้ยมว่น ตระกูลของสัตว์ชนิดนี้ มีธรรมดาเป็นอย่างนี้ พวกอำมาตย์ได้ฟังอย่างนั้น ทูลรับว่าจริงแล้วให้นำลิงตัวนั้นออกไป ผ่านไปสองสามวัน ให้ประดับตกแต่งลิงตัวนั้น นำมากราบทูลให้พระราชกุมารทอดพระเนตรอีก แล้วกราบทูลว่า ท่านผู้นี้เป็นอำมาตย์ผู้พิจารณาดีมานาน ตั้งแต่สมัยพระเจ้าตา การตัดสินใจดีเป็นไปด้วยยุติธรรมดี ควรที่พระองค์จะทรงพระกรุณาแต่งตั้งบุรุษนี้ให้มีหน้าที่ว่าความต่อไป พระราชกุมารทอดพระเนตรดูแล้วทรงทราบว่า ผู้มีความคิด จะไม่มีชนเป็นอย่างนี้ แม้ผู้นี้คงเป็นลิงไร้ความคิดอ่าน การจะทำหน้าที่ผู้พิพากษาเป็นไปไม่ได้ แล้วตรัสว่า ขนอย่างนี้ไม่ใช่ขนสัตว์ที่มีความคิด นี้เป็นพวกสัตว์ป่า พระบิดาเราสอนไว้แล้ว ลิงเป็นสัตว์ที่ไม่รู้ว่า อะไรควรทำ หรืออะไรไม่ควรทำ พวกอำมาตย์ต่างรับว่าเป็นจริงอย่างนั้น แต่กระนั้นก็นำลิงตัวนั้นมาทดลองพระปัญญาของพระกุมารอีกเป็นครั้งที่ ๓ ตกแต่งเป็นอันดีแล้วนำมาสู่ห้องพระโรงอีก แล้วกราบทูลว่า ผู้นี้ได้ทำหน้าที่อุปัฏฐาก เลี้ยงดูมารดาบิดาเป็นอย่างดี ทั้งยังเป็นคนที่มีความเคารพต่อผู้หลักผู้ใหญ่ ขอพระองค์โปรดอนุเคราะห์เขาตามสมควรเถิด พระราชกุมารทอดพระเนตรดูลิงแล้ว ทรงดำริว่า ชื่อว่าลิงแล้ว มีนิสัยกลับกลอก ไม่สามารถที่จะเลี้ยงดูมารดาบิดาได้ แล้วตรัสว่า สัตว์หน้าตาอย่างนี้ จะเลี้ยงดูมารดาบิดานั้นเป็นไปไม่ได้ พระบิดาเราสอนไว้แล้ว พวกอำมาตย์ได้ฟังต่างรับว่าเป็นความจริงแล้วตกลงใจว่า พระราชกุมารพระองค์นี้เป็นบัณฑิต จึงได้อภิเษกพระราชกุมารไว้ในราชสมบัติต่อไป แล้วประกาศให้ทราบทั่วกัน พระองค์เสวยราชสมบัติโดยทศพิธราชธรรม ความที่พระองค์เป็นบัณฑิต ปรากฏแผ่ไปทั่วทั้งแผ่นดิน ต่อมาพระราชชาติได้ทรงช่วยเหลือคามฉันทอำมาตย์เก่าผู้ถูกกล่าวหาหลายคดีให้พ้นจากข้อกล่าวหา พันมลทิน และทรงแก้ไขปริศนา ๑๔ ข้อ ได้อย่างชัดเจน

๓๑. ลิงจอมชน (มหิษชาดก ^{๓๑})

นานมาแล้ว สมัยที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกระปือ มีร่างกายแข็งแรง มีตัวใหญ่ เทียวหากินตามบริเวณเทือกเขา แล้วพักอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่ เฉพาะในเวลากลางวัน ในวันหนึ่ง มีลิงเกเร จอมชนลงจากต้นไม้มาขึ้นหลัง แล้วถ่ายอุจจาระปัสสาวะรดหลังบ้าง จับเขาโยกเล่นบ้าง ห้อยโหนที่เขา

^{๓๑} พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ข้อ ๖๗-๖๙ หน้า ๑๓๕, ชาดกอรรถกถา ภาค ๔ หน้า ๙๔-๙๕

เล่นบ้าง ดึงหางเล่นบ้าง พระโพธิสัตว์ไม่ใส่ใจถึงการเล่นชุกชอนของลิง เพราะมีเมตตากรุณา ลิงได้ใจเป็นที่สุดก็ลงมาแก้มเป็นประจำ รุกขเทดาที่สถิตอยู่บนต้นไม้ชั้นบนดูไม่ไหวจึงถามว่า เพราะมุ่งหมายประโยชน์อะไรต่อลิงผู้มีจิตกลับกลอก ประทุษร้ายมิตร ท่านจึงอดกลั้นทุกขนี้ไว้ เหมือนคนอดกลั้นต่อเจ้านายผู้ให้สิ่งที่ต้องการได้ทุกอย่าง ท่านจงขวิดมัน จงเหยียบมัน ถ้าไม่ปรามมันไว้บ้าง สัตว์โง่ก็จะพึงเบียดเบียนหนักมากขึ้น พระโพธิสัตว์ฟังคำนั้นแล้วตอบว่า ถ้าเราไม่มีชาติตระกูล เป็นสัตว์ที่ใจดี ก็จะทำร้ายมัน เมื่อเป็นเช่นนั้น ความปรารถนาเป็นพระพุทเจ้าของเราจะไม่สำเร็จ และกล่าวอีกว่า เวลาที่ข้าพเจ้าย้ายไปอยู่ที่อื่น มันจักทำอณาจารหรือแก้มกระบือตัวอื่นโดยคิดว่าเป็นข้าพเจ้า มันจักถูกกระบือตัวนั้นทำร้ายเอง และข้าพเจ้าจะพ้นจากทุกข์ และจากการฆ่าสัตว์ ต่อมา พระโพธิสัตว์ย้ายไปอยู่ที่อื่น มีกระบืออดตัวอื่นมาอยู่แทนและได้ชีวิตลิงนั้นตาย แล้วใช้เท้ากระที่บจนร่างกายแหลกทีเดียว เมื่อมันมาทำอณาจารอย่างที่เคยทำมา

๓๒. ลิงเกเร (ภาพพาหุชาดก ^{๓๒})

นานมาแล้ว สมัยที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกแขกเต้า มีลำตัวใหญ่ และมีน้องชายอยู่ตัวหนึ่ง อยู่ในป่าแห่งหนึ่ง วันหนึ่ง นายพรานจับนกทั้งสองไปถวายพระราชา พระราชาก็เลี้ยงนกทั้งสองอย่างดี ต่อมา พรานป่านำลิงตัวหนึ่งชื่อภาพพาหุมาถวายพระราชาอีก ตั้งแต่ได้รับลิงมาเลี้ยงดูแล้ว พระราชาก็ให้อาหารแก่นกทั้งสองนิดหน่อย ไม่สนใจนกแขกเต้าเลย พระโพธิสัตว์เห็นเหตุนั้นแล้ว ก็ไม่นึกน้อยใจหรือไม่ว่าอะไร ส่วนน้องชายของพระโพธิสัตว์ทนไม่ได้ ที่เห็นลิงได้ลาภมากกว่าจึงพูดกับพี่ชายว่า น้องทนไม่ได้ที่ลิงได้ลาภมาก ส่วนเราไม่ได้อะไรเลย เราจะอยู่ในที่นี้ทำไม เราจะไปอยู่ป่าดีกว่า เพราะพระราชาไม่สักการะเลี้ยงดูเราแล้ว พระโพธิสัตว์สอนน้องชายไม่ให้คิดริษยาลิงดำ ที่เพิ่งถูกจับมาใหม่ว่าได้อาหารมากกว่าตนว่า น้องเอ๋ย โลกธรรมในหมู่มนุษย์ คือ มีลาภ เสื่อมลาภ มียศ เสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุขและทุกข์ เป็นของไม่เที่ยง มีแล้วกลับไม่มี เจ้าอย่าเศร้าโศกไปเลย จะเศร้าโศกไปทำไม น้องชายจึงกล่าวว่า พี่เป็นบัณฑิตแท้ ฤ่อมรรู้จักประโยชน์ที่ยังไม่มาถึง ทำ

^{๓๒} พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ข้อ ๑๑๓-๑๑๖ หน้า ๑๗๙-๑๘๐, ชาดกอรุณกถา ภาค ๔ หน้า ๓๐๔-๓๐๖

อย่างไร ฉั จะเห็นถึงตำนานที่ถูกไล่ออกจากวังไป พระโพธิสัตว์จึงกล่าวว่า ลิงดำตัวนั้นกระตือรือร้น หลอกพระกุมารอยู่เป็นประจำ ไม่นานนัก ลิงดำก็คงถูกไล่ออกไป มันจะทำให้ตัวมันเองอดข้าวอดน้ำ จากนั้นมา เพียง ๒-๓ วัน มันก็ถูกขับออก จากพระราชวัง เพราะชอบหลอกพระราชกุมารให้กลัวทำให้พระราชกุมารร้องไห้ พระราชาได้ยินพระราชกุมารร้องไห้ก็ ถามว่า มีเหตุไรหรือ พอได้ฟังว่า ลิงหลอกให้กลัว

ตรัสว่า

จงนำลิงไปปล่อยเสีย แล้วหันกลับมาเลี้ยงดูนกแขกเต้าทั้งสองตามเดิมอีก

๓๓. ลิงติดตั้ง (มักกฏสูตร^{๓๓})

เล่ากันว่า ถิ่นที่เป็นขุนเขาหิมพานต์ ซึ่งไปได้ยาก ชรุขระ ไม่เป็นที่เที่ยวไป ทั้งของฝูงลิง ทั้งของหมู่มนุษย์ก็มี ภาคพื้นขุนเขาหิมพานต์ซึ่งราบเรียบ นารีธรรม เป็นที่เที่ยวไป ทั้งของฝูงลิง ทั้งของหมู่มนุษย์ก็มีอยู่ และในถิ่นนั้น พวกนายพราน วางตังดักไว้ที่ทางเดินของฝูงลิงเพื่อดักลิง บรรดาลิงเหล่านั้น ลิงเหล่าใดไม่โง่ ไม่ ลอกแกลก ลิงเหล่านั้นเห็นตังนั้นก็หลีกห่างไกล ส่วนลิงตัวโง่ ลอกแกลก ลิงตัวนั้น เข้าไปใกล้ตังนั้นแล้ว เอามือจับดู มือจึงติดที่ตังนั้น มันคิดจะดึงมือออก จึงเอามือ ข้างที่ ๒ จับ มือข้างที่ ๒ ก็ติดที่ตังนั้น มันคิดจะดึงมือทั้ง ๒ ข้างออกจึงเอาเท้า ยัน เท้าก็ติดที่ตังนั้น มันคิดจะดึงมือทั้ง ๒ และเท้าออก และเท้าทั้ง ๒ ออกจึงเอา ปากกัด ปากก็ติดที่ตังนั้นอีก ลิงตัวนั้นติดตั้ง ๕ แห่งอย่างนี้ นอนถอนใจถึงความ พิณาศ ย่อยยับแล้ว ถูกนายพรานทำได้ตามใจปรารถนา นายพรานแยกลิงตัวนั้น แล้ว ยกแขวนไว้ในถิ่นนั้นเอง ไม่ให้หลุดไปแล้วหลีกไปตามต้องการ เรื่องลิงเที่ยว ไปในแดนอื่น ซึ่งไม่ใช่ที่หากิน ก็เป็นเช่นนี้

๓๔. ลิงสาบาน (ภิสชาตก^{๓๔})

นานมาแล้ว สมัยที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็น พราหมณ์ ชื่อมหาภิกษุจณกุมาร เห็นโทษในกาม จึงพาน้อง ๆ และคนใช้ชายหญิง ออกบวชเป็นดาบสอยู่ในป่า ท้าวสักกะแก่งมาลักเหง้าบัวของพระโพธิสัตว์ไป ทำนได้สอบถามกับน้อง ๆ และคนใช้ทุกคนไม่มีใครยอมรับ คนที่ ๑ สาบานว่า

^{๓๓} พระไตรปิฎกภาษาไทย ๒๕๓๙ เล่มที่ ๑๙ ข้อ ๓๗๓ หน้า ๒๑๘-๒๑๙

^{๓๔} พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ข้อ ๗๘-๑๐๑ หน้า ๔๓๕-๔๓๙, ชาตกอรธกถา ภาค ๖ หน้า

ถ้าลักแหง้าบัวไป ขอให้มั่งคั่งร่ำรวย มีบุตรภรรยามากบริโภคมายอ่ารู้อิม คนที่ ๒ สาบานว่า ถ้าลักไป ขอให้ได้เป็นเศรษฐีชาวนา มีทรัพย์สมบัติมาก คนที่ ๓ สาบานว่า ถ้าลักไป ขอให้ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ มีสมบัติมาก คนที่ ๔ สาบานว่า ถ้าลักไป ขอให้ได้เป็นหมอดูฤกษ์ยาม ที่แม่นยำ มีคนนับถือมาก คนที่ ๕ สาบานว่า ถ้าลักไปขอให้ได้เป็นครูสอนเวทมนต์ มีคนนับถือบูชามาก คนที่ ๖ สาบานว่า ถ้าลักไปขอให้ได้เป็นนายเก็บส่วย มั่งคั่งร่ำรวยด้วยทรัพย์และกาม จนกระทั่งตาย คนที่ ๗ สาบานว่า ถ้าลักไปขอให้ได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน มีแต่ความสุข สำราญอยู่ท่ามกลางญาติมิตรสหาย คนที่ ๘ เป็นน้องสาวสาบานว่า ถ้าลักไป ขอให้ได้เป็นอัครมเหสีของพระเจ้าจักรพรรดิ คนที่ ๙ เป็นสาวใช้สาบานว่า ถ้าลักไปขอให้ได้เป็นหัวหน้าทาสี เป็นหญิงร่ำรวย พุดถึงแต่เรื่องลาภอยู่ท่ามกลางนางทาสี คนที่ ๑๐ ซึ่งเป็นทาสชายสาบานว่า ถ้าลักไปขอให้ได้เป็นนายช่าง ก่อสร้าง ที่มีชื่อเสียงทำงานหนักทั้งวัน ช่างสาบานว่า ถ้าลักไปขอให้ถูกจับไปใช้งานหนัก ในเมือง ลิงสาบานว่า ถ้าลักไปขอให้ถูกจับไปทรมานเล่นละครลิง ถูกเจาะหู ห้อยติบูก ถูกเขียนตีด้วยเรียวไม้ เข้าไปใกล้ปากงู ถูกล่ามโซ่ตระเวนเที่ยวไปตามตรอกเถิด พระโพธิสัตว์เมื่อสอบถามน้องๆ และบริวารแล้วไม่มีใครยอมรับ ท่านจึงสาบานเองว่า ผู้ที่กล่าวว่าถึงสิ่งที่ไม่หายว่าหายหรือสงสัยใครๆ ก็ตาม ขอให้ผู้นั้นจงประสบ และได้ส่องเสพกามจนกระทั่งตาย เพราะท่านเหล่านั้นไม่มีใครลักไป จึงไม่มีใครยอมรับ ท้าวสักกะจึงแสดงตนให้ทราบและถามว่า ทำไมจึงตำหนิกาม ท่านได้แสดงให้เห็นท้าวสักกะทราบกามว่าเป็นตัวก่อทุกข์ ก่อโทษไม่มีที่สิ้นสุด ทำให้สัตว์ประมาทฆ่าเมาแล้วทำกรรมไม่มีที่สิ้นสุด จากนั้น พระโพธิสัตว์ได้ตำหนิท้าวสักกะที่มาทดลองลักแหง้าบัว เพื่อลองใจถามว่าเป็นสิ่งไม่ควรทำ ท้าวสักกะขอขมาโทษแล้วกลับไปยังวิมานของตน

อ่านเรื่องราว **ลิงที่เป็นตัวประกอบ** เป็นอย่างไรบ้าง คงจะเห็นได้เห็นแล้วว่า ลิงจอมปลอมเป็นอย่างไร ทำให้ได้คิดว่า คนเราจะมองเพียงแคเห็นกันแวบเดียวไม่ได้ ต้องมองย้อนหลังไปว่าเรามีพฤติกรรมเป็นอย่างไรด้วย จึงจะเกิดความผิดพลาดน้อยในบางครั้ง คนเราต้องรู้จักว่า การทำอะไรไปโดยไม่ได้คิดให้รอบคอบ อาจจะถูกรังแกกลับก็เป็นได้ ซึ่งแม้ในบางครั้งแม้การกระทำของเรา แม้จะประกอบไปด้วยเมตตาก็ตาม ในการทำงานงานไรก็ตาม สิ่งที่มีมองข้ามไม่ได้

คือ ผลที่จะได้คุ้มกับแรงที่ลงทุนหรือไม่หากพิจารณาใคร่ครวญอย่างดีแล้ว จะทำให้งานที่ลงทุนนั้น คุ้มทุนได้ การดูคนรอบข้างนั้น ต้องดูนาน ๆ และถ้าจะให้ดี ต้องสอบถามคนใกล้เคียงด้วย จึงจะได้ข้อมูลที่ถูกต้อง การจะทดสอบใครๆ นั้น ต้องทดสอบในหลายแง่ ในหลายด้าน จะตัดสินคนว่ามีปัญหาด้วยการทดสอบเพียงอย่างเดียวไม่ได้ ต้องทดสอบในหลายวิธีแล้วจึงค่อยตกลงใจว่ามีปัญหาจริง นำเสนอพฤติกรรม ”ลึง” มากี่พอสมควร หวังเป็นอย่างยิ่งว่า ท่านสาธุชนคงได้ประโยชน์จากเรื่องลึงบ้าง ไม่มากก็น้อย

สุดท้ายนี้ ขอให้ท่าน จงมีแต่ความสุขความเจริญ ประารถนาสิ่งใด ขอให้สิ่งนั้นจงสำเร็จสมความปรารถนาเทอญ สวัสดิ์.

คำนำ

พฤติกรรม “ลิง” ตามคัมภีร์พุทธศาสนา เล่มนี้ ได้เรียบเรียงขึ้นมา เพื่อนำเสนอเกี่ยวกับลิงใน ๓ ประเด็น คือ ลิงที่เป็นตัวเอก ลิงที่เป็นตัวรอง และลิงที่เป็นตัวประกอบ

ลิงที่เป็นตัวเอก แสดงลักษณะภาวะลิงฉลาดรอบรู้ เช่น ลิงหาอุบายตีม้าจากยักษ์ที่เป็นเจ้าของสระ ลิงเห็นอาการผิดปกติของก้อนหิน จึงทำที่เป็นแกล้งพูดทักทาย แล้วพันภัยได้ ลิงถวายรวงผึ้งแก่พระพุทธเจ้าในเมื่อเห็นช้างปรนนิบัติพระพุทธเจ้า ลิงที่เสียสละ รับผิดชอบลูกน้อง ยามเมื่อลูกน้องมีภัย ก็เสียสละช่วยเหลือ ฯลฯ ลิงที่เป็นตัวรอง เช่น ลิงยอมอ่อนน้อม ทำให้ตนได้รับความสุข ลิงจดจำการกระทำของเจ้านาย เมื่อได้โอกาสก็บอกให้เจ้านายรู้แล้วจากไป ลิงรดน้ำต้นไม้ แต่มีความคิดแบบลิง จึงทำให้ต้นไม้ตายหมด ฯลฯ ลิงที่เป็นตัวประกอบ เช่น ลิงที่ได้รับน้ำดื่มจากคนอื่น ยังรังแกคนที่ให้น้ำดื่มอีก ลิงที่เสียตายลูกมะเดื่อ เพียงลูกเดียวแล้วยอมปล่อยผลมะเดื่อในกำมือทั้งหมด ลิงที่แสดงอาการโหว่ดวงอาทิตย์แล้วทำให้คนเลื่อมใส หรือลิงติดตั้ง คือใจมุ่งจะเกาะ

ออก แต่แล้วก็ยิ่งติดแน่นมากขึ้น ใน ๓ ประเด็นนี้ จะให้ข้อคิดทั้งในแง่ด้านดี และด้านชั่ว ชวนให้ติดตามยิ่งนัก ขอให้ท่านอ่านได้ในเล่มนี้เถิด

หนังสือเล่มนี้ ได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากอาจารย์หลายท่าน เช่น พระอาจารย์มหาอ้วน ปิณฑิโต พระมหาอุดม สารเมธี ที่ได้ให้ความรู้ในบางเรื่อง ตลอดถึงตรวจสำนวนและให้คำแนะนำบางประเด็นอีกด้วย ผู้เรียบเรียง ขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ผู้เรียบเรียงขออุทิศส่วนบุญกุศล แผ่ไปให้แก่ท่านผู้มีอุปการคุณ เจ้ากรรม นายเวร เทวดาทูกลมุ่เหล่า ตลอดถึงสรรพสัตว์ในสากลจักรวาล และขอให้ท่านผู้ มีส่วนร่วมในการจัดพิมพ์หนังสือครั้งนี้ จงมีสติปัญญา แดกฉานในคำสอนของ พระพุทธเจ้า บรรลุมรรค ผล นิพพาน ในอนาคตกาลเทอญ

สุขญา ยาสุกแสง

๒๔ กรกฎาคม ๒๕๔๖